

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11740

DI HISTORISHE ALEGORYE FUN
R. MEIR SHATS

Isaac Rivkind

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יצחק ריווקינד

די היסטאָרישע אַלעגאָריע
פֿון ר' מאיר ש"ץ

ווילנע — 1929

דרוקעריי „ווילנער פארלאג“ פון ב. קלעצקין

טעפארצטער אפצוג פון די מילעאגישע שריפטן
פון יידישן היסטאָפּטלעכן אינסטיטוט, III באַנד

I. Riwkind — „Di historisze alegorie fun reb Meir Szac
Drukarnia „Wyd. Wilńskie“ B. Kleckina, Wilno

דעם אידעאלן ד'ר חיים ספיוואק,
א ר' מאיר ש"ץ בדורו,
געווינדעט מיט פריינדשאפט און ליבשאפט

ביאָגראַפֿיע:

ר' מאיר ש"ץ איז א באַרימטע היסטאָרישע פּערזענ-
לעכקייט פון מיטלעלטער, אַרום וועלכער עס האָבן זיך
געוועבט און געשפונען אַסך לעגענדעס. זיין געבורטסאָרט
איז ניט באַקאַנט, זיין ביאָגראַפֿיע — פאַרנעפּלט און פאַר-
טונקלט. פון דאַנען נעמען זיך די פּיל אַרום אים געשאַ-
פענע אַנדות. געלעבט האָט ער אין עלפטן יאָרהונדערט,
געווען אין איין צייט מיט רש"ס רביים ¹.

ער איז געווען אַ פּירנדיקער גייסט אינעם ייִדישן
רעליגיעזן לעבן. געוויקט און געווען טעטיק אין וואַרמס
אַלס חזן, שליח צבור (ש"ץ). פון אים שטאַמט אַ ספר
מנהגים, וואָס ווערט דורכן מהר"ל (ר' יעקב ב"ר משה
הלוי, בערך 1350—1427) אייניקע מאָל דערמאַנט אַלס "מנהגי
ד'ר מאיר ש"ץ" ².

אויב זיין לעבנסגעשיכטע איז פאַר אונז פאַרהוילן,
איז אָבער דערפאַר זיין שאַפונגסוועג מער אָדער ווייניקער
גענוי פאַרצייכנט. ער איז געווען אַ ביבל-קאַמענטאַטאָר
און ווערט דורך רש"י אייניקע מאָל דערמאַנט אין פאַרשיי-
דענע ערטער אין זיין פּירוש. רש"י שטיצט זיך אויף זיי-
נע אויסטייטשונגען און טיטולירט ר' מאירן מיט "צדיק",
"חכיד" ³.

דער עיקר האָט זיך ר' מאיר געמאַכט אומשטערב-
לעך אַלס רעליגיעזער דיכטער. ער איז געווען אַ גרויסער
מייסטער און שעפּער אויפן געביט פון דער ייִדישער לי-
טעראַטור.

¹ Zunz, Literaturgeschichte der synagogalen Po-
esie (Berlin 1865), p. 146.

² Epstein, A.: Die Wormser Minhagbücher, Ge-
denkbuch David Kaufmann (Breslau 1900), p. 291.

³ Zunz, Zur Geschichte und Literatur (Berlin
1845), 61.

זע אויך "פּיוט אקדמות", ווילנע תרס"ב אין מבוא פון חיים
נחמיה שובין, זייט 10—11.

טורגיע, אלייכטנדיקע פאָעטישע פיגור (מען האָט אים טאָ-
קע ליטעראַריש, אזוי צוזאָגן, גערופן „נהוראיי“—דער לייכטנ-
דיקער); מיט דעם איז ער געווען באַרימט אין דייטש-
לאַנד דאָס גאַנצע מיטלעלטער.⁴

ער איז געווען שעפּעריש אויף אלע געביטן פון דער
רעליגיעזער פּאָעזיע, אין אלע אין זיין צייט אָנגענומענע
פּאָרמען און ריכטונגען פון בוי, סטיל און טעכניק. ער
האָט זיך אויך דערלויבט געוויסע נייע ווענדונגען און קרי-
טישע נייע אויסטייטשונגען.

צונאָך רעכנט אויס אלע אַרטן פון זיינע שאַפונגען.
קלאַסיפּיצירט, סאָרטירט און ציילט זיי.⁵

אַ באַזונדער אַרט פאַרנעמען די פאַרשיידענע אַראַ-
מישע דיכטונגען, וואָס ער האָט אין אַ היפּשער צאָל גע-
שאַפן.⁶ צווישן די תּרגום-לידער איז אַם באַרימטסטן גע-
בליבן „אַקדמות“, וואָס ווערט נאָך ביז אויף דעם היינטיקן
טאָג פאַרגעלייענט אין די שולן דעם ערשטן טאָג שבועות.
ווען מען הייבט אָן קריאת-התּורה, גלייך נאָכן ערשטן פּסוק.
דאָס איז בעצם קעגן דעם דין און האָט געגעבן פיל שטאַף
פאַר רבנישע שאלות-ותשובות און פאַר פּלערליי השערות.⁷
ניט ווינציק השערות האָט אויך אַרויסגערוּפּן דער
פּאַקט, וואָס גראָד אין וואָרמס, דעם ווירקונגס-אַרט פון

4 Elbogen, Der jüdische Gottesdienst (Zweite Auflage, 1924), p. 334.

5 Zunz, Literaturgeschichte.. p. 146—151, 248—250.
זע אויך צונאָך Die synagogale Poesie des Mittelalters (2 אויפלאַגע, 1920) לויט דעם אינדעקס. דאָרט זייט 332 ציילט ער
פון ר' מאירן 16 סליחות און אין דעם ערשטן נאָך 15.

6 Zunz, Literaturgeschichte.. p. 150—151,
זע אויך זיין Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden (1892, a404).

7 לאַנדסהוטס א. ל., עמודי העבודה (מתכנת ב', ברלין תריכ"ב),
164—165. שובין (דצ"ה, זייט 16—21) בויט צוליב דעם אַגאַנצע סע-
אַריע, אז ר' מאיר קומט פון בבל (זייט 19),—געמענדיק צו הילף זי
לעגענדע, האָט ווערט פון אים אנדערש איבערגעגעבן, 13—14. דעריבער,
קומט אויס, האָט ר' מאיר פאַרפאַסט „אַקדמות“ אין אַראַמיש, אין דער
אומגאַנג-שפּראַך פון די בבלער יידן, און לויט דעם דאָרטיקן מנהג
איז אויך רעכט, פאַרוואָס מען זאָגט אַקדמות אין מיטן קריאת-
התּורה.

ר' מאיר שיין, איז "אקדמות" ניט פאָרגעלייענט געוואָרן.
 אַלגענדע וויל האָבן, אַז אַכאַל איז דאָרט געווען אַ חזן,
 וואָס האָט געזאָגט "אקדמות" מיט אַן אָנגענעמער שטימע
 און מיט גרויס כּוונה, און נאָכדעם, ווי ער האָט געענדיקט,
 האָט אים גאָט צוגענוטען; דעריבער זאָגט מען דאָס מער
 ניט 1.

דאָס ליד "אקדמות" איז איבערגעזעצט געוואָרן אין
 העברעאיש 2 און אויך אין יידיש 3.
 עפשטיין, א., דצ"ו זייט 289, בצמערקינג 6.

2 דאחידזשן ישראל, אוצר השירה והמיוט, נומער 7712.
 3 ווי היינט פאפולער דאָס ליד אקדמות איז, באחזיט דער
 פאקט פון זיינע פילמאָליקע איבערזעצונגען און איבערדוקן. ער געפינט
 זיך אין דרייערלי פארשידענע אויסגאַבעס:

I. כמעט אין אלע אויף אלט-יידיש איבערגעזעצטע מהזורים און
 קרו"בן, מנהג אשכנז ופולין, צוויי האָט איך דאָס געזען, צום ביישפּיל,
 אין קרו"בן אַמסטערדאַם 1671, פראַנקפורט-מאַין 1709, פראַג 1713, אַמסט'
 1721, הילהערמערסדאָרף 1723 אין אַנדערע. אין די אלע נאָר יידישע
 מהזורים געפינט זיך אויך איבערגעזעצט זיין צווייט אַראַמיש ליד
 "אַרכין";

II. אין דעם צוויי פאַרשפּרייטן ספר, צאינה וראינה, ווי אין
 די אויסגאַבעס אַמסטערדאַם 1722, מעץ 1768 צום סוף אלס צוגאַבן

III. אלס טעפּאַראַטע אויסגאַבעס. אויסער דער פּירטער אויס-
 גאַבע פון 1694 (זע ווייטער אין דער ביבליאָגראַפיע) גיט שטיינשניידער
 דות צוזאַמען פון פראַנקפורט-מאַין 1721 (בן-יעקב א' נומער 929),
 צו די צוויי איז צו דערזאַנצן די פאָלגנדיקע אויסגאַבעס: 1) פירט 1770,
 2) דאָרט 1778, 3) דאָרט 1784, 4) פּריין, 1784, 5) האַרשע 1810,
 6) לעמבערג 1909, 7) פעלט יאָר און דרוקאַרט (לעמבערג). אויפן
 שער שטייט, גם האָבן מיר מוסף [!] גהעוון "יציב פתגם" אויך אויף
 טייטש". די אלע אויסגאַבעס געפינען זיך אין דער ניו-יאָרקער סעמינאַר-
 ביבליאָטעק אויסער נומער 3, העלכע איז פאַראַן אין יודא יאָפעס קאָ-
 לעפּציע. געזען אויך געדרוקט אין "ספּירת העומר", מעץ 1768. זע אויך
 טעפּאַראַטע אויסגאַבעס אין ש. הינערס, קהלת משה" אות א' 869 A.
 פאַרגלייך שטיינשניידערס "יד-ליט נומ' 16.

דאָס פאַר אַ פאַכמאַן צו מאַכן אַ פאַרגלייכנדיק פּילאָגאָיש שטוב-
 דיום איבער די איבערזעצונגען פון אַקדמות-ליד אליין, וואָס דאָס העט
 געמאַכט דעמאָנסטרירן די פאַרשידענע אַנטוויקלונגס-שטאַפּלען פון יידיש;
 פון דער ערשטער איבערזעצונג ביז דער פּריי פאַריידישטער איבעררייב-
 טונג פון י. ל. פּרץ. (פּינף מצילות, אַקדמות און חד גדיא", הילנע
 1925).

אלס דיכטער איז ער פון אלע גרעסטע פון זיין צייט, ווי אויך פון די שפעטערדיקע זורות גערימט גע= וואָרן אלס דער-יעניקער, וואָס „האיר עיני ישראל בפיטיו“⁴ צווישן זיי אויך פון רשי"ט רבי ר' יצחק הלוי.⁵

אַט צו דעם ר' מאיר ש"ץ ווערט צוגעשריבן די „מעשה פון אקדמות“, ווי עס ווערט אָנגערופן אין אַן אלט יידיש ספר, די מעשה פון אַ „שוואַרצין מינך“ און אַ „רוטן יודליין“ — און די ישועה, וואָס ער האָט געבראַכט די יידן אין אַ שווערער צייט.

טעקסט, אינהאַלט און באַלייכטונג:

קײן צווייפל, אַז מיר האָבן צו טון מיט אַ געשיכטלע= כער אַלעגאָריע איבער אַ פאַטירונג, וואָס וואָרצלט אין לעבן, ניט אין דער לעגענדע, וואָס איז פאַקט, ניט אַנדה. נאָר די אמתע היסטאָרישע קערנער באַדאַרפן איצט אויסגעשילט ווערן, כדי צו קענען פעסטצושטעלן די גרע= נעצן צווישן וואָר האַפטיקייט און לעגענדאַריש= קייט. ריכטיק האָט באַמערקט שטיינשניידער, אַז דער היסטאָרישער הינטערגרונד פון דער לעגענדע באַדאַרף נאָך דערפאַרשט ווערן.⁶

לויט דער גאַנצער סטרוקטור פון דער אַלעגאָריע איז אַרויסצוזען דעם „היסטאָרישן הינטערגרונד“

אַלערערשטנס די צייט, ווען ר' מאיר האָט געלעבט — די שווערע פינסטערע צייט, נאָענט פאַרן ערשטן קרייץ=צוג, אין וועלכן עס איז אויך אומגעקומען זיין זון ר' יצחק. די גאַנצע מעשה מיטן שוואַרצן גלח, דעם צורר היהודים, די גאַנצע שילדערונג פון זיינע נגישות, רדיפות און „שוואַר= צע קונצן“, וואָס האָבן אומגעבראַכט הונדערטער יידן, איז דאָך ניט מער ווי אַן אַנשפּילונג אויף דער ממשלה פון דער גלחים=קאַסטע, אַנטקעגן דער אומבאַגרענעצטער מאַכט פון די קלויסטער=פאַרשטייער אין יענער צייט זיינען אויך די מלכים און הערשער געווען אוממעכטיק, ווי עס

⁴ Zunz, Literaturgeschichte... p. 610 (13).

⁵ Zunz, Die Ritus... (Berlin 1859), p. 197.

⁶ Die Geschichtsliteratur der Juden, 1905, 34 § 22b; זע אויך דערט זייט 80, § 291.

איז דער פאל דאָ מיטן אומבאוואוסטן קייסער „מרטן דילאנץ“ ער איז געווען, ווי עס ווייזט אויס, אַ מלך של חסד, נאָר ער האָט ניט געקענט העלפן די יידן, וואָס האָבן זיך געווענדט צו אים נאָך הילף: „דא שפראך דר קייזר צו דיא יהודים איך פערכט מיך מיט דען מינך עטוואו צו בנין ער מאכט מיך אויך טיטן“ — אַ שורה, וואָס כאַראַקטעריזירט קורץ, שאַרף און פריי די גאַנצע טרויעריקע סיטואַציע פון די שוואַלצע יידן, ווען זי ווערט פאַלקסטימלעך געשילדערט און באַשריבן זי.

און דערנאָך די גאַנצע פישוף-סצענעס, וואָס ווערן דאָ געשילדערט צווישן דעם גלח און דעם ייד, דערמאָנען אַזוי שטאַרק אין די טרויעריק-באַרימטע מיטלעלטערלעכע רעליגיעזע וויכוחים. די יידן האָבן באַדאַרפט דערוויילע צייט געווינען, פדי צו קענען ברענגען אַ גרויסן יידישן גע-לערנטן, אַ חכם, וואָס זאָל זיך קענען אַנטקעגנשטעלן. און דאָס האָבן זיי ביים קייסער געפועלט: „דאך איך וויל מיט אים רידן, דו ער אייך איין יאר זאל צייט געבין אונז ער זאל אייך אין דען גאַנצין יאר ניט בילידיגן. זוא מוזט איר זעהן ווען דש יאר אויז איז דו איר אים איין קונשטן מאכיר אנט קיגן שטעלט“.

אין אונזער פאל ווערט אַרויפגעלייגט די האַפענונג אויף יענער לעגענדע פון שטאַלצע אומאַפהענגיקע יידן, די „עשרת השבטים“ — אַ לעגענדע, וואָס אַ פאַלק האָט אויסגעשפונען אין די ביטערסטע צייטן פון זיין קיום, אז כאַטשבי העט-ווייט אויף יענער זייט פון דעם אַגדישן סמבטיון לעבט אַ פרייער, שטאַרקער, שטאַלצער שטאַם, וואָס „האבין קיין גלות מער גיהאט. אונז אלי פעלקער דיא דארטן אום דען באַך סמבטיון ארום וואונן, דיא מוזן אונז מס געבין... אונז זיא הבן אונטער זיך פיל גוים צו עבדים אונז שפחות, אונז זיא זיין גאר שטאַרק לייט, איינר שלגט אויף טויזנט אונז צעהן אויף הונדרט טויזנט. אונז דו גרושי רייכטום אין דען זעלביגן לאנד איז ניט צו בישרייבן אונז זיא זיין זוא פיל דו זיא קיין צאל ניט האבן“...

7 ציטירט דאָ, ווי אויך ווייטער, לויט דער אויסגאַבע נומער 3 (זע ביבליאָגראַפיע); די דאָזיקע ציטאַטעס פעלן דאָס רוב אין די אַנדערע רע אויסגאַבעס.

ס'איז די זעלבע שילדערונג פון דער פּאָלקס-פּאַנטאָיע, ווי זי קומט פּאָר אין דער אַזוי רייכער ליטעראַטור וועגן די עשרת השבטים¹.

לויט אונזער „מגילה“ קומט פּאָר פּריער אַ באַראַטונג פון „כל ישראל“, וועמען אויסצוקלייבן אַלס שליח צו די „בני מושעים“. דער גורל איז געפאלן „אויף רבי מאיר חזק, דר וואר איין גרושר צדיק אונ' חסיד אונ' איין למדן“. ער לאָזט זיך אין ווייטן וועג מיט נאָך „דרייאַ פּרומי לייט“. ער גייט אַליין אַריבער צו זיי אום שבת, ווען דער סמבטיון רוט. ער פאַרבלייבט שוין דאָרט אויף אייביק, ווייל ער האָט גיט צוליב חלול-שבת קיין מעגלעכקייט זיך אומצוקערן אַהיים. ער לאָזט איבער זיין פּרוי אָן אייביקע עגונה, „א פּרומי אלמנה פר זיצן“, און ער האָט חתונה מיט דער טאָכטער פון דעם „רוטן יודליין“, דער וואָס אויף אים איז געפאלן דער גורל, וואָס זיי האָבן געוואָרפן „אונטר אַכנדר ווער הרביר ציהן זאל“, צו העלפן די יידן.

דער רויטער ייד, וואָס קומט אויפן אָרט פון ר' מאיר, פאַרמעסט זיך מיטן צורר היהודים דעם שוואַרצן גלח, איז אים מנצח און ראַטעוועט די יידן פון אַ גרויסער צרה. ער האָט חתונה מיט ר' מאיר, זיין איידעם, טאָכטער און ברענגט פון אים דאָס ליד „אקדמות“, וואָס „ער האט מיך גיבעטן איר זעלט אים זינגן פון זיינט וועגן... דו זיין נאמין זאל ווערן גידאכט צו אלי גיבירד. אובי איר זאלט לאון ווישן דיא דאזיגי גישיכטנים צו דער גאנצין וועלט...“ און אַזוי קען מען טאקי געפיגען אויך אין „אקדמות“ געוויסע רמזים אויף יענע היסטאָרישע פּאַסירונגען פון דער צייט פון רעליגיעזע דיספּוטן און אַן אָנזאָג פון די בלוטיקע „מסעי-הצלב“: „אונ' דען זמר וואש רבי מאיר חזן גימאכט האט, דו רעט פון דען גלות וויא אונז דיא גוים וועלין אן רידן צו דיין דיא עבודה זרה אונ' וויא מיר עבט פערן זאלין“.

1 פריינד ליר חיים ספיראק האָט צונויפגעשטעלט אַ ביבליאָ-גראַמישע רשימה פון דער עשרת השבטים-ליטעראַטור צלס קאָפיטל פון זיין „ידישער מעדיצינישער ביבליאָגראַפיע“, האָט, לאַמיר האַפּט, דעם דערזען פּאַלד די ליכטיקע שייַן.

קוועלן = רעמארקן:

שופין, וואָס האָט אליין ניט געזען "דיא גישיכטניס פון רבי מאיר ש"צ", האָט זי אויסגעטייטשט פאַרקערט: און לויט אַ פּאָלקס-לעגענדע שטאַמט גאָר ר' מאיר ש"ץ פון סמבטיון. פון דאָרט זאָל ער זיין אַריבערגעקומען אַהער מבטל צו זיין אַ בייע גזירה, וואָס האָט באַדראָט די יידן, און אזוי אַרום איז ער שוין פאַרבליבן אין דייטשלאַנד.²

נאָך אים איז אויך נאָכגעגאַנגען פּי ש מאַן³, וועל-כער גיט איבער כמעט ווערט לעך שובינס רייד, ניט אָנגעבנדיק נאַטירלעך, ווי דער מנהג איז, קיין מקור. נאָך ביי אים ווערט צום סוף אַ פּלאַנטער, און עס קומט גאָר אויס אַלס רעטער אַן אַנדערער, דער זון מסתמא... "אז באַמטרחק הרב ר' יצחק [?] — ר' ב"ר מאיר והוא הצלית בחכמתו לנצח את הכומר ולהציל את היהודים".

לויט דער שריפטלעכער טראַדיציע האָט פּאַסירט גראָד דאָס אומגעקערטע. ר' מאיר האָט זיך מקריב געווען פאַר דעם וואוילויין פון זיינע ברידער, פאַר וועמענס "וועגין האט זיין חיות גיוואגט": ער איז אַריבער דעם סמבטיון און געבליבן אויף אייביק צווישן די רויטע יידן, זיט צוריקקערנדיק זיך קיינמאַל אַהיים און זיין לאַנד:

*Ergo ipse noster auctor fingitur quamquam a Judaeis ultra flumen Sambatjon non reversus dicitur!*⁴

די "גישיכטניס" ווערט געבראַכט אין נאָך דריי אַנ-דערע מקורים. אַם אינטערעסאַנטסטן איז דער מקור פון דעם איטאַליענישן רב ר' אַברהם יגל (געלעבט אין אָנהייב 16טן יאָרהונדערט), וואָס ברענגט אין זיין חיבור "באר שבע" (מאַנסקריפט) דעם תמצית פון דער גאַנצער פּאַסירונג און רעדט דאָרט וועגן אַ "מגילת ר' מאיר", וואָס מען איז זיך נוהג אין אַנדערע ערטער אין דייטשלאַנד פאַרצולוען שביעות: "ולקהילות הקדושות בני אשכנז נמצא מגילה אחת אשר קצתם נוהגים לווכר(ם) הבשבעות אותה".⁵

2 זע "פּיוט אקדמות" ז' 13.

3 האקדמות" ומחברו, התור III, גליון כ"ה — כ"ו.

4 קאט' באַדל' ז' 1700.

5 קובץ על יד IV, ז' 39.

אָט די מגילה מוז זיין ניט קיין אנדערע ווי די יידישע. ווייל קיין העברעאישער טעקסט פון דער געשיכטע איז לחלוטין ניט באקאנט. דאָס ווערט נאָך באַשטעטיקט פון די רייד פונעם פראַגער „ריש מתיבתא ודרשן“ ר' אליה שפיראָ (1689—1712), וועלכער באַמערקט: „גם נמצא נרפס בל"א [= בלשון אשכנז] ישן נושן מעשה באריכות דעל מה תקנו אקדמות, וסיים שכיון המעשה היה במדבר לכן תקנו לומר אחר במדבר סיני וזכר לנו“⁶.

ר' אליעזר ליבערמאַן (אין 17טן יאָרהונדערט), דער איבערזעצער פון זיין פאָטערס, יפתח יחפא שמשט, וואַרמער לעגענדן-בוך, באַנוצט זיך מיט אַ גאַנצן אָפּשניט פון אונזער אַלעגאָריע, מיט דער מעשה וועגן אַ פישוף-ראָד: „עו וואר איין מכשף דער האט איין ראד גמאכט אונ' דא ארויף האטן זיך גועצט צעהן פרשון אונ' דו ראד וואר ארום גין אונ' אלו עו ארום גנגין איז און האט דער דער איבר דו ראד גועצט איז איינם פון זיא אום זיין לעבן גבראכט אבר דיא דא פון קומן זענן דיא האבן אלי פישוף גקענט אלו וואש ער זיך נייארט אין זין גנומן האט. דו האט ער גקענט טאן. עו איז איין מעשה גדרוקט פון אקדמות דז מן אם שבועות זאגט דארט אינן שטיט דז מעשה גנן אויש“...¹.

די דאָטעס פון דעם געשעעניש, סיי אין אָפּענהיימס כתב־יד (זע ווייטער די ביבליאָגראַפיע) קכ"א (= 1361) אָדער לויט דעם געדרוקטן טעקסט קס"א (= 1401) — ווער רעדט תס"א (= 1701) לויט די אויסגאַבן 5,4 (זע ווייטער), וואָס דאָס איז באַשטימט פאַרגרייזט — שטימען אינגאַנצן ניט מיט דער ווירקלעכקייט, ווייל ר' מאיר האָט געלעבט אין 11טן יאָרהונדערט. דער טעות נעמט זיך גע- וויס דערפון, וואָס מען האָט די פאַסירונג געמוזט פיל שפעטער אויפשרייבן.

6 אליה רבה (שו"ע אורח חיים) זולצבאך 1757, ז' קט"ח, סימן תצ"ד.

1 מעשה נסים (געדרוקט צוזאמען מיט מעשה ה') אמסטער- דאם 1723, מעשה 22. די ערשטע אונז באַקאַנטע אויסגאַבע איז פון אמסטערדאם 1696.

צוליב די אויבנדערמאנטע סותרדיקע דאטעס האָט
זונץ געמאכט אַ טעות, צורעכענענדיק די באַשרייבונג אין
זיין „געאָגראַפישע ליטעראַטור דער יודען“ צום 17טן יאָר-
הונדערט.²

לויט אים איז ר' מאיר געשטאָרבן 1096 י, און אין דעם
מעמאָרבוך („הזכרת נשמות“) פון וואָרמס ווערט געבראַכט
ר' מאיר ב"ר יצחק „בעבור שתקן שבחות למקום“⁴.
אזאז ער האָט זיין לעצטע רו געפונען, צי אין
וואָרמס אָדער ערגעץ אנדערש, איז ניט באַקאַנט.

ביבליאָגראַפיע:

כ'געפין פאַר נייטיק נאָך צוצוגעבן צום סוף אויך
אַ ביבליאָגראַפישע רשימה פון די זייער זעלטענע אויסגאַבעס
פון דער „געשיכטניס פון ר' מאיר“, ווי אויך אַנאָטיין אי-
בער דעם אַקספּאָרדער מאַנסקריפט. ווי ווייט מעגלעך האָב
איך אויך געפרוווט אַנצוגעבן יעטוועדער שטעלע וואו זיי
ווערן נאָר דערמאָנט. צוליב פאַרשונוג-צוועקן איז מערסט-
טיילס וויכטיק יעדער קערנדעל אינפאַרמאַציע.

ס'איז שווער פעסטצושטעלן, וועלכע פון די אויס-
גאַבעס איז דער גרונט-טעקסט, הגם איך האָב געהאַט פאַר
מיר כמעט אַלע אויסגאַבעס מיטן אויסנאַם פון נומער 2
(אַמסט' 1704).

תחילת האָב איך אָנגענומען, אז די פירטער אויס-
גאַבע פון 1694 איז די ערשטע. אָבער נאָך אַ גרינדלעכער
איבערלייגונג בין איך געקומען צום באַשלוס, אז אַלס
סעפּאַראַטע אויסגאַבע איז די פירטער אָן ערשטע,
אָבער די מעשה גופא האָט שוין געמוזט זיין אַסך פריער
געדרוקט, אפשר אין די אַלטע מחורים, ווי עס באַמערקט

2 Zunz, Gesammelte Schriften I, p. 190, № 105.

3 Zunz, Literaturgeschichte... p. 146.

זע אויך וועגן די יאָרן ביי שובין, דאָרט ז' 11.

4 יעלליגעק: „קונטרס ווירמיווא“, חין 1880, ז' 7 (דאָרט ז' 4
ווערט געבראַכט זיין זון וואָס איז אומגעקומען אין די טסעי הצלב);
קבץ על יד III, ז' 5.

אויך שובין: "האגדה הזאת היתה ידועה ושגורה בפי כל
כמו שכתוב במחזורים קודם פיוט אקדמות".⁵

געבראכט צו דעם געדאנק האָט מיך דאָס פּאַלגנדיקע:
ווי באַוואוסט האָט ר' אליעזר ליבערמאַן איבערזעצט זיין
פּאַטערס העברעאישן "מעשה-נסים" אין יידיש. זיין פּאַטער
איז געשטאַרבן י"ג שבט תל"ח (1678), און אַז ער ברענגט
"עז איז איין מעשה גדרוקט פון אקדמות" — קומט אויס,
אַז עס איז געווען אַ סך אַ פריערדיקער געדרוקטער טעקסט,
ווי דער פון פירט 1694! אָנגענומען, פאַרשטייט זיך, אַז ער
האָט איבערזעצט גענוי ווי ביי זיין פּאַטער, בלויז צוגע-
געבן די מעשה 25 וועגן דער צעשטערונג פון וואָרמס.⁶

אויך קען מען געפינן אַ באַשטעטיקונג אין דעם אויבן
ציטירטן אויסדרוק פון ר' אליה שפירא "נמצא נדפס בל"א
ישן נושן", וואָס לייגט זיך גיכער אויפן דרוק. ווי אויף
דער שפראַך (לאַמיר אַפילו זאָגן אויף ביידע) — און די
ערשטע אויסגאַבע איז דאָך כמעט געווען אין זיין תקופה? —
מסתמא רעדט ער אויך פון אַ סך אַ פריערדיקן עלטערן
דרוק.

וואָל אימעצער, וואָס איז שכיח ביי די גאָר אַלע
אויסגאַבעס פון דעם יידישן מחזור, אונטערזוכן דעם פונקט
און מיטטיילן — מײן דאַנקבאַרײט צו אים!
די לעצטע צוויי אויסגאַבעס פון מײן רשימה זיינען
ביבלאָגראַפיש אינגאַנצן נײט באַוואוסט און זיי ווערן, ווי
ווייט איך ווייס און האָב גאַנצעפאַרשט, איצט פאַרצײכנט
דורך מיר צום ערשטן מאל.

איבערהויפט איז דורך אַ צופאַל, טאַקע בהסיח הדעת,
צו מיר אין האַנט געקומען די פערטע אויסגאַבע. פון איר
און פון 5 ברענג איך אויך צו איינצלע פּאַטאַסטאַטן (פון
4 אַ בלאַט און 5 דעם שער).

אַלע דריי לעצטע עקזעמפלאַרן פון מײן רשימה זיינען
פון דער ביבליאָטעק פון ניו-יאָרקער יידישן טעאַלאָגאָישן
סעמינאַר, נומער 3 און 5 פון דער אַדלער-קאַלעקציע. לעצ-
טנס איז דאָרט פון נומער 5 צוגעקומען נאָך אַן עקזעמפלאַר.

5 דאָרט, זײט 13.

6 זע א. עפשטיין, דצ"ח, ז' 305.

א. געדרוקטע טעקסטן:

1) 1694 — פירט [לויט דער יידיש-העברעאישער שרייבונג „פירדא“]. דער טיטל איז: איין שין וואונדער-ליך מעשה, דו גוויש גשעהן איז, פון איין גליקראד, פון איין מינך פון עכו"ם אונ' פון איין רוטן יודן אונ' ווארום מיר אקדמות זאגן... פירדא תנ"ד בבית הקצין וגו' כהר"ר צבי הירש בן הר"ר יוסף לוי ז"ל. [מיט אקדמות און ארכין אין יידיש] 8°, 12 זייטן.

דער טיטל ווערט געבראכט אין יידישער טראנסקריפ-ציע אין: XI Literaturblatt des Orients (1850) № 35, ז' 350. זע אויך יידיש ליט נומ' 164 און קאט' באדל' ז' 1700, נומ' 6306³, שטיינשניידער באצייכנט דאָ די אויסגאָבע אַלט „libellus rarissimus“. ער ברענגט אויך דעם אָנפאַנג פון ספור המעשה, פון „אמר ער זאגט ר' מאיר חזן" ביו „איין גרוש פרטומלונג"; שטיינשניידער, Geschichtsliteratur § b22.

בן-יעקב, ז' 354 נומ' 1825 (טראנסקריפציע ביי אים: „...אונ' פון ארויטן יודן אונ'... זאגין").

L. Löwenstein, Zur Geschichte der Juden in Fürth—
Jahrbuch d. Jüd. Lit. Ges. X, 63, № 27.

(טראנסקריפציע ביי אים לויט בן-יעקב). איבער דעם דרוקער צבי הירש ב"ר יוסף הלוי זע ביי אים דאָרט, באַנד VIII, נומ' 97. שולמאן ז' 162.

2) 1704 — אַמסטערדאַם. איין שין מעשה דאס איז דאס גשיכטניס פון ר' מאיר... געדרוקט ביי זיסקינד אלכסנדר בן קלונימוס וויילן, 8°. יידיש ליט דאָרט; קאט' באדל' ז' 1701 נומ' 6306⁶, באצייכנט דאָס אַלט גיט ווייניקער זעלטן „non minus rara.. די אויס-גאַבע הייבט זיך אָן: „ויהי אונד עש וואר איין גרושי צויברייא"; „געשיכטס-ליטעראטור" דאָרט § b22. בן-יעקב, דאָרט. (דאָס ערשטע קעפל לויט זיין טראַנס-סקריפציע).

3) ? — דרוקאָרט און יאָר פעלט. שטיינשניידער אין קאט' באדל' ז' 1701, נומ' 6306⁶, דערמאָנט פאַרבייגי-

ענדיק די אויסגאבע, פון וועלכע ער האָט געהאַט אַן עקזעמ-
פלאַר, נאָר אין „געשיכטס ליטעראַטור“, דאָרט § 22 b באַטאָנט
ער: „letztere Ausgabe ist mir abhanden gekommen.“
קיין צווייפל, אַז די אויסגאבע איז דיזעלבע וועמענס
טעקסט עס ווערט דורך מיר דאָ באַצייכנט. שטאַמט פֿון
יעקב פּאָן-בימאַס¹ זאַמלונג, פאַרקויפט געוואָרן אדר תרס"ה
אין אַמסטערדאַם. זע: רשימת-ספרים פון יעקב נפתלי הירץ
לוי פּאָן בימאַ, אַמסטערדאַם תרס"ה, № 495.

4) ? — דרוקאַרט און יאָר ניט באַקאַנט. שער-
בלאַט — פעלט. אַנטהאַלט דריי מעשיות: „מרגניתא דר'
מאיר“, „מעשה מהר"ם מרוטנברג“ און „מעשה פון רבי
מאיר“. אַלע דריי פון ר' מאיר ס. אויף די ערשטע דריי
זייטלעך איז אויבן אָנגעשריבן: „מרגניתא דר' מאיר“, פון
דעם פערטן זייטל און ווייטער: „מעשה גבורת ה'“ — צו-
זאַמען 8 בלעטלעך. צום סוף מיטגעדרוקט אַדער מיטגע-
בונדן: „אין שיינה מעשה זיוגים“, 4 בלעטלעך, וואָס האָבן
די זעלבע דרוקבאַצירונג פון אַנפאַנג און סוף ווי די ערשטע
8 בלעטלעך.

קיין צווייפל, אַז דאָס איז אַ לעמבערגער דרוק, ווייל
די וויניצען און די אותיות זיינען גלייך ווי די פון „גדולת
משה“ (העברעאיש און יידיש), לבוב תקס"ה. דער עקזעמ-
פלאַר שיינט זיך אונטער פון טעקסט נומ' 3 (אויסער וואָס
שפּראַכלעך) אויך מיט דעם וואָס אייניקע שטעלן זיינען
אַרויסגעלאָזן. ווי שוין אויבן דערמאַנט, איז דאָס אָנגעגע-
בענע יאָר תסא (= 1701) געוויס ניט ריכטיק.
די מעשה ר' מאיר פאַרנעמט דאָ ניין און אַ האַלב
זייטל. פאַרמאַט 16⁰. (זע פּאַטאַסטאַט!).

5) ? — לעמבערג [„לבוב“]. אַ שפּעטערדיקע אויס-
גאַבע ווי די פּערטע. אומעטום „גלח“ אָנשטאַט „מינד“,
(אין פֿנים „שוואַרצער“, ווי ביי אַלע אויסגאַבעס, אויפֿן
שער „שלעכטער גלח“). די אַרטאָגראַפיע אַנדערש. אומעטום
כמעט אַ מלאפּום אָנשטאַט אַ חיריק, לויט דעם גאַליציאַן
אויסלייג ווי קונדער במקום קינדער, דו במקום זי.
אויך דאָ איז דאָס יאָר אָנגעגעבן תס"א. די אויס-
גאַבע איז אינהאַלטלעך מער געטרייער דעם טעקסט נומ' 3.

¹ N. H. Van Biema (ינח"ל).

אויסער אַרטאָגראַפֿיש און שפראַכלעך פאַרשטייט זיך, אָבער דאָ און דאָרט זיינען פאַראַן געוויסע אָפּווייכונגען ווי אויך קליינע אויסלאָזונגען.

האַלט 8 בלאַט. פאַרמאַט 12°. קוואַדראַט-שריפט, פּונקטירט, צום סוף אַ דרוק-אַרנאַמענט. דאָס וואָס עס איז אָנגעגעבן אויפן שער (זע פּאַטאַסטאַט!), אַז עס איז איבער-געזעצט פון לשון-קודש, איז נאָר לפנים וועגן; פון דעם יידיש זעט מען, אַז עס איז נאָר אַן איבערדרוק פון אַ פריערדיקער אויסגאַבע, מעגלעך אַז פון דער דריטער.

— אום צו זיין פולשטענדיק, באַדאַרף באַמערקט ווערן, אַז אין „רשימת דוד אופנהיים“ (האַמבורג 1782) איז על-פּיטעוּת אָנגעגעבן ביי „מעשה מר"ם שליח צבור בל"א פ"פ [= פּראַנקפורט] דאָר אָנשטאַט „אַמסטערדאַם“, און שטיינשניידער האָט אין זיין עקזעמפלאַר טון דעם קאַטאַלאָג אייגנהעטיק אַרומגעקלאַמערט דעם ערשטן דרוק-אַרט און געשטעלט: „אַמסט. תס"ד, אין סעראַפּעאום № 164 באַמערקט ער:

„Opp. 894. 0 [= 1826 האַמבורג und
ält. Katal. (27. a. woselbst: F. a. O. s. a.!)“

ב. מאַנוסקריפט:

דער איין און איינציקער באַוואוסטער מאַנוסקריפט איז דער פון אָפּענהיים קאַלעקציע, אויף וועמען אַלע פאַר-

רופן זיך. דער איינציקער גרויסער אויסצוג פון אים ווערט געבראַכט אין XI Literaturblatt des Orients, ז' 549. איך דרוק איבער די פּאַר שורות אינגאַנצן, כדי צו ווייזן די „פּינקטלעכקייט“ פונעם קאָפיסט ביי געציילטע שורות: „מעשה ער זגט רבי מאיר דר חזן עז איז גיוועזן אין דעם י"אר דו מן הוט גישריבן קכ"א לפרט, דו וור איין גרויש פ(מ)רטוימלונג אין דר וועלט, זא גאט ית' שמו הוט אין דיא וועלט גישיקט, אין ויגין איינש קאניגש דר היש מרטינא-דר קויניגט אין ויל לנדע. די לאנצא אין זיינן צייטן וואורד גימכט דאז גליקש ראד איש וואורד אך ורשטויו אין זיינן צייטן, אלו איך אויך ווילל לוזן ווישן. עז וור אין זיינן צייט גרוש צברייא. איין ראד דר היש מן קלויגראד, דען

ווער דארוף גיוועזן, דר קונט דורך דיא שדים טהון ווז ער
 זאלט. אבר דר לון בון דעם שד וור דז אירי מוזטן ציהן
 זיין, דיא זיך אויף דז ראד זעטצטן. אונד איינר אויו דען
 ציהן נאם ער צו זיך און שפיהלט וויע ער נור וואלט נון
 זיינס לושט און ביגער און די אנדרע לערנט ער וואז זיא
 ביגערטן, דא וורן פיל דער שוילך און דר שוורצ קוינשטר
 אוף דר ועלט ביז צום לעשטן קאם איין יוד".

פאָרצייכנט דורך נייבויער אין *Catalogue of the Hebrew Manuscripts*, 2213, 6. דער איינציקער זאץ וואָס
 ער ברענגט לייענט זיך ביי אים אזוי: "מ' (= מעשה) עז
 זגט רבי מאיר דער חזן ע"ה אין דעם יאר דז מן היט
 גישריבן קכא לפרט" און די שטעלע פון קייניג לייענט זיך
 ביי אים אזוי: "מרטינא דער קויניגט איין ויל ולנדא דיז
 לאנצא". דער מאָנסקריפט איז באַשריבן פון שטיינשניידער
 אין סעראַפעאום, 1864, נומ' IV, 410, 1.

ניו-יאָרק, ה — ט"ו כסלו תרפ"ו.

1 לויט פריינד יודא יאָפעס השערה איז דער כתב-יד פון סוף
 15טן י"ה, אָבער זיכער ניט שפעטער ווי פון אָנהייב 16טן י"ה.

מעשה עז וגט רבי מאיר דער חזן איז גיווען אין
דעם יאר דז מן הוט גישריבן קכ"א לפרט דא וור אין
גרוש ור טוימלינג אין דער וועלט דז גאט ית' שמו הט אין
דיא וועלט גישיקט אין סגין איינש [a 22] קויניגש דער היש
מרטננו [1] דער קויניגט אין ויל לנדא דיו לאנצא. אין זיין צייטן
ווארד גימכט דז גלויק ראד אונז ווארד אך ור שטוירט
אין זיין צייטן. אלו איך אויך וויל לוזן הישן.

עו וור אין זיין צייטן גרוש צברייא. איין ראד דז
 היש מן דו קלויג [!] ראד דען ווער דארויף וור גיווען דער
 קונט דורך דיא שדיח טון ווז ער וואלט אבר דער לון בון
 דעם שד וואר דון אירי מוזטן ציהן זיין דיא זיך אויף דז
 ראד זעצטן, אונ' איינר אויז דען ציהנן נם ער צו זיך אונ'
 שפילט מיט אים וויא ער וואלט גוך זיינם לושט אונ' ביגער.
 אונ' דיא אנדרי לערנט ער ווז זיא ביגערטן. דא וורן ויל
 דער שוילר אונ' דער שוורץ קוינשטר אויף דער וועלט ביז
 צום לעצטן קם איין יוד ביגערט ער אויך צו לערנן אונ'
 צו זיצן אויף דז קלויג ראד מיט דען אנדרי גויאן. דא זך דער
 דויג גיעל דז דער שד קם אונ' וואלט זיך איינן בעמען,
 אונ' אויז קלויבן איינן בון דען ציהנן אונ' גינג הרוים אין
 דעם גלויק ראד ביז דעם יודן ווארד צווייבלן אונ' גידוכט
 ווז דו איך וויל איך מיך דען גערן דעט שד אר געבן אונ'
 וויל דיא וועלט אונ' יעני וועלט ור לירן. ביז ער [b22] וואר
 אנגשט אן הוב צו לייאן קריאח שמע, אונ' דז קיין [!] דער
 שד ניט צו הוירן. אונ' אים צורן דער שלוג דער שר דיא
 גויאן גיט אונ' דז קלויג ראד אונ' אוו ווארד קיינש מין
 גימכט גוך צברייא אין דער וועלט אונ' מכטן וארט הין
 זעלברט שלשיר אונ' קלוישטר אונ' זאשין דארנין דען זיא
 מוזטן זיך ביזארגין ואר דעם קויניג לייכט גיריט אין דיא
 קונשט ניט. אודר ער ליו זיא טויטן אים שלאף.

אזו מורטן זיא דז מולט דיא וועלט דז מן ניט קונט
 ווישן ווער זיא וורן זיא מכטן צו אין קומן אלי שויגי
 ווייבר אונ' מיידן דיא זיא וואושטן אונ' עטליכי מכטן זיך
 צו מוינכן מיט קבן [!] אונ' וורדן דיא גרוישטן צייברר דיא
 דא וורן אין דער וועלט.

אונ' אין דען זעלבן צייטן קם איין שוורצר מוינך
 דער העט זיך גערן אן דען יודן גיראכן אונ' ווען ער איין
 יודן זך דא מוכט ער ניט ואר אים לעבן בלייבן ווען ער
 אין גויארט [a23] אן רירט אונ' גב אים וויארט איין שלק אודר
 איין שנעל זו גינג ער היים אין זיין הויז אונ' שטרב. אזו
 טויטט ער וואל דרישיק מוינשט אונ' אכט הונדרט אונ'

זעכציק ביו דו חכמים צו אנגדר גינגאן אונ' שפרכן מיר
טויון דוך אל שטערבן בון דיזם שוורצן מוינכן אונ' וורן
זיך זעלבשט ביקלגן וואר דעם מלך.

דא שיקט ער נוך דעם מוינך, דא קם ער צו שטיין
וואר דעם מלך אונ' שפרך הוך גיברונר [ן] קויניג ווו איז
אויאר ביגער בון מיר צו ביגערן. דא שפרך דער קויניג
דיא יודן ביקלגן זיך דיינר וויא דו אנו ויל פון אין ביטויט
הושט אונ' דא שטיין דיין הינדר דיר, דא ווינט ער זיך
הרדים אונ' זך זיא אן. אונ' שפרך ויו דו איך רויר מיך
אויך דוך ניט מער אן אז מיט איינם נייגאר. אונ' אזו
דוירט ער דרייא בון אין אן. אן דען יודן אונ' ער צוך אין
איר קרפט אויז. אונ' זיא גינגאן נויארט היים אונ' זיא
שטרבן. דא שריאן דיא יודן ווידר צו דעם קויניג גינעדיג
הויך גיברונר קויניג זיין מיר שוילדיג צו טויטן דורך דיין
רעכט זא לאז אונז דער שוורץ מוינך גיט טויטן [b23] לאז
אונז דורך איין אנדרן טויטן דען זיא ווארכטן זיך דער מלך
וואייר זיא גיט וואר דעם מוינך ארהלטן דיא ווייל ער זיא
טויטט וואר דעם קויניג.

דא שפרך דער מלך צו דעם מוינך זיך בייא הולדן
מיינר קרון מך מיר די דרייא יודן ווידר גיזונט אונ' דו
קיינם גיט מער זיין לייד ווילשטו אנדרשט מיין גיבוט הלטן
אונ' מיין הולט הפן. דא ענטוורט דער מוינך איך וויל
גערן דיין גיבוט טון אונ' הולט הלטן אונ' דיא יודן ווידר
לעבנדיק מכן אבר זג דיינן יודן דו זיא מיר איינן שטעלן
וועלן אין איינם יאר דער מיט מיר קוינשטן קאן זא וויל
איך אויך גיקש טון. אין איינם יאר איז אבר זך דו זיא
מיר קיינן שטעלן זא וויל איך זיא אל טויטן גיט דו איך
עז טוא פון מיינר ער וועגין נויארט איך הב איין ווינטשט
צו זיא פון לנגאן צייטן בון וועגין דער קוינשט הייט איז
עז זך דו זיא זיך ביווילגן צו דיור זכן. זא וויל איך גיבוט
דיינר גיבוד הלטן איז עז אבר גיט [a24] זא וויל איך זיא
אל טויטן אונ' ווילט איך לייכט אויך גיטויט ווערדן.

דא זגט דער קויניג ער ווילט אב טרעטן. דא טרט ער אב אויז דעם פאליש דעם קויניג דא רויפט דער קויניג דיא יודן אונ' זגט איר ליבי לייט ווז קן איך אויך דארויף ענטוורדן. קוינט איר מיר דז ביווילגן זא וויל איך עז אים זגן. דז ער וורט ביז דז יאר הרוים איז. אונ' אויאר קיינס ניקש טון אונ' אזו בליט ענטוורטן דיא יודן מיט גרושם וארכט אונ' ציטרניס מיר וועלן דז יאר ציל אן נעטן דען זיא גידוכטן לייכט פיגרת ער אין דעם יאר. דארוים וועלן מיר תשובה טון. דא ליו דער מלך דען מוינך רויפן אונ' שפרך צו אים דיא יודן וועלן אייגן שטעלין דער מיט דיר זול קוינשטן נויארט דז זולשט שווערן דז דו אין אין דעם יאר ניקש טון ווילשט. אזו שוואר ער. אונ' שידן דא פון דנין. אונ' דיא יודן הובן אן צו טון תשובה תפילה צדקה איין זק ואל ערדן וורין זיא אן טון פון קליין ביז גרוש אונ' שיקטן אויז אזו ווייט אז יודן וורן דז זיא ווילטן תשובה טון דז דער מוינך פיגרן מויכט דז ער ניט אלי יודן מויכט טויטן אזו טעטן זיא תשובה אז ווייט אז עז יודן וואושטן.

אזו וואר איין תלמיד חכם דער וור אויבר זיינס לערנן אנטשלאפן [b24] דא טרוימט אים אונ אנדרי חסידים מער אונ' ער זגט צו אין דער בעל חלומות ליבן קינטר איר זייט ביטן אוים אן קוינשט אויף דז מוינכש טוט דען ער שטערבט דז יאר ניט אפר בליד נוך דעם יאר ווערט ער שטערבן דארוים זעכט איין גיטן רוט דען הקב"ה וויל אים זיין בושקייט ניט ווערן די וויל אויאר זוינט גרוש זיין גיגין אים אבר איז דז דז איר אזו ורום בלייבט אלז איר הבט אן גיהובן אונ' טרעטט פון אים ניט אב. דען ווערט הקב"ה זיין רוטר ניט ור לוזן אויך צו העלפן אונ' שיקט נוך איינס דער איין קוינשטר איז דער ביווערן קאן דיא מלאכים אונ' ניט מיט כישוף זוינשט קיין [] קייבר ניט ואר אים בישקין ואר דעם מוינך דארוים זעכט אויאר בעשט.

מעשה נגזרת ה'

אסתר זיין מאי טעם חלוצים מן כר זיין פארו דען ער ודעלט
 זיך פלייכט ווערן מוז ניס זעה זיין די ביינר פון דעם לויק
 זון לודין מאי זעלט זיך סכערכין ווען זיך ווער די תפינה וועלן
 זיך פלייכט זון נאך דעם די ער זיך דיסט אפון אסתר זיין זיך ער
 גער מיט דערליך די תפינה מיט מוז פלייכט דא האבן זיך פלי
 זיין זיין גיבאוס מאי זעלן זעהן זיך די סאכטער ווערט פיר
 די תפינה זיך פון מאי ווערט סטערבן מבר זי זעהן דא גרוסי
 ניס דא די סאכטער פלייכט מוז מאי זינג מין די תפינה מרין מאי
 עס זעטן ריכט גדול אהרית זיך מרוס דהייט זיין בינר מאי
 איס נגזרת זיין זעטן ער דאס טעט ער קאס מין דען זייהן
 טר די נאך דא ער טון זיך דאס פלייכט זיך מאי זעלן דאס דיסט
 ער דען טק מין ארון גיפון דאס זעטן מוז דען זיין זיין גיפון
 די נאך דאס מאי כפריס מין זיין בכבוד ל קבורה גקואן מאי זיין
 דאס מיט זיין אלה וסטעלט דאן זיין געלוי אעסה.

איין עיני מעשה פון רבי מאיר

די סקדוה גיאעלט דעם זעטן אן זעטן זעט סכומה זעט
 זיקואן זיין זעט דעם סאכטין
 מאי פון דער רוסן יודין פא פון דעם טוהרן איך

אין ענין זעט זיין גרוס לבריה מין דא זעלט כבוד תפינה
 מאי זעט מין דעם אן הייסט זיין דעם דעם קאסט
 איין פון די טעם זעט אטונגערס מאי זיך דעם דעם אוסטין זעטן
 זיך זעטן מאי זיין סין רי זעהן המאט זיך דא זיך מאי
 די זיין זעטן ער זיך המיר לבריה דא זעטן זיין אלו זיין
 זעטן זעטן זיך זיך קאסט פון ליכריי זעטן ער זעטן זיך
 זיך דעם דעם זיין זיין זעטן זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך
 ער קאסט זיך זיין זעטן פון זיך זעטן זעטן זיך זעטן זיך
 זעטן זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך
 זעטן זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך זעטן זיך

דער אנהייב פון דער מעשה פון רב מאיר, אויסגאבע 1

דא דיא מנין אויף ווכטן אונ' גידוכטן ליבר הער
גאט וווּ מג דו גיזיין וווּ מג דיזר טרוים ביטויטן ביז דו
זיא ווידר אנטשליפן דיא אנדר נכט אבר אייבר אירי
קפריים דא קס אין אבר דיזר טרוים ואר דא גידוכטן זיא
ווּ מג דיזר טרוים זיין אונ' וואלטן דיא מיטר נכט ניט
שלופן אונ' שפרכן ויל לייכט ווערט אונז גאט ית' שמו לאון
ווישן צו ביוורן אונזרן [a25] לייב אונ' ער אויך הוט גיטון
צייכן צו אונזרי עלטערן אונ' טעטן תפילה אונ' שפרכן אונ'
ווען מיר דו אויז זגן דא ווערן דיא לויט עז בלט ואר
איין טרוים הלטן דארום ליבר אל מעכטיגער גאט איז דו
דו דו אונז איין וואונדר צייכן ווילשט ווייזן דא ווייז אונז
אין דער צייט ווען מיר ווכן דא זגט דו איין איטליכר
דארום דו מיר עז מויגן ווישן אונ' זגין ואר איין ווארהייט
אונזרי ברוידר. אונ' מיר מויכטן איין הוילף גיפינטן
דארויף. אזו דר ברמיט זיך גאט ית' שמו אונ' שיקט זיין
בעל הלומות אין ווכין אונ' זגטן אין וויא אובן שטיט.

אזו בליט שרייבן זיא בריף איינר דעם אנדרן. דען
דער בעל הלומות איטליכס אזו גיוגט איך הב דיינם גיזעלן
אך לזון ווישן אונ' אזו הב איך אים גיוגט דער דא ויצט
אין יענר שטט אזו זגטן זיא איטליכר אין זיינר שטט אונ'
אי איינר ברוכט עדות פון דעם אנדרן דער דא וור אויבר
טויזנט מייל דער שרייב בליט אונ' שיקט שלוחים אויז.

דא מערקטן דיא יודן וואל דו עז וואר מוזט זיין
אזו טעטן זי זיך אל צו אנדר דיא חסידים אונ' אלי קוישליכי
מנין אונ' קיינר וואשט [b25] ווער דא קוינט בשטין וואר
דעם כוינך.

אזו וור איינר אונטר אין אונ' שפרך ליבן ברוידר
דיא ווייל אונז גאט ית' שמו הוט גיורנט וואר דעם טוט דו
מיר אונז זיילן אכטן איין קוינשטר דער וואל קאן קוינשטן
בון ווישן מיר קיינן. עז מוז יוא איינר זיין דיא ווייל ער
אונז הוט היישן איינן אכטן. וז זייט ורום אונ' זייט ביטן.
מיר וועלן אל דארויף ביטן דו אונז גאט ית' שמו לוט
ווישן ווער דער ווער דער וואל קוינשטן קאן אונ' וואו ער
זיין וואונג הוט.

אזו וורן זיא אל מיט אנדר צו רוט אונ' ואלגטן
דעם חכם אונ' טעטן תשובה תפילה צדקה ביז דו זיך אויבר
איין מולט בויגט דער בעל הלומות אין איינר נכט אונ' ער
קם צו אינן וויא וואר אונ' זגט אין ליבי ברוידר אונ'. קינדר
איר וינדט קיינן אין דיזם לנד אונ' אויך ניט אין ארץ
ישראל דען נויארט איר מויזט ציהן אויבר דיא בך סמבטיון.
דער איין גנצן וואון ניט רוט דען אם [a26] שבת. דער דא הייל
אין דער וואוך אויבר ורין דער ור זינקט אין דיא בך עז
זייא גלייך גוי אודר יוד לְמַבְדִּיל דען ער ווערפט שטיין
אויף בון זיינם גרונט אין דיא היך אונ' צו ברעכט דיא
שיף אונ' אלו ווז דארויף קומט. דא מויזט איר איינן הולך
פון דינן שְׂבָטִים דיא דא זיין דא הין ור טריבן ווארדן דיא
זיין בעלי שמות. דען דיא ווערן אויך קומן צו הילף. ווען
דו גולת [ן] ווערט איין ענד נעמן זא ווערדן זיא אונז אויך צו
הוילף קומן אונ' זיא היישן די בני מושיעים אלו דער פסוק
זגט ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו דו מיינט
זיא ווערן העלפן אונז אין ציון צו ריכטן גוג מוג דען זי
קוינן ניט אויבר ורין דען [ן] בך סמבטיון. דען ער ווערט זיא
ווייזן גאט ית' שמו איין וועג דו זיא ווערן גין אויף דיא
טרויקניס דו זגטן זיא צו דעם בעל הלומות די ווייל אונז גאט
ית' שמו וייל העלפן מיט איינם רוטן יודן ווארום טוט אונז
גאט ית' שמו ניט איין צייכן דו ער אין אונז מכט הער קומן
דו מיר ניט דוירפן הין ציהן אונ' מחלל שבת צו זיין דא

ענטוורת אין דער בעל חלומות עז איז וואר איר הוט רעכט אבר
 איר [b26] זייט ניט ווירדיק דו אויך איין צייכן זול גישעהן אונז
 דו זיך ווילט ור ענדרן זיטן דער וועלט פון אייארט וועגיין
 דו ער אין ווילט מכן הער וליהן. דא זגטן זיא צו אים
 ווער וויל ציהן אונז מחלל שבת צו זיין. אונז העט דען
 קיין חלק לעולם הבא דארויס. דו אין דיא רוסן יודן ריכטן
 וואוירדן אונז דער זיך זעלוורט אום דען הלז טוט ברענגאן
 איז שווערליך צו קומן אין דו גן עדן.

דא זגט דער בעל חלומות ווידר דו לוזט ביזוורגין
 דיא קני מושיעים. וויא זיא עז ווערן מכן מיט אים. זא
 לוזט עז גישעהן. אונז זיא זגטן אל גלייך אזו שיקטן זיא
 נוך דען בעלי ענות אונז דו זיא ווילטן איינן אויז זויכן
 דער דא ווילט ציהן דא וורן זיא אל רוסן אויף רבי מאיר
 דער וור איין גרושר לערנר אונז ור איין ורומר מאן אונז
 ער הט שטעץ גידינט קהל לטובה אונז זיא גבן אים צערינג
 גיבויגן אונז דרייא ורומן רבנים מיט אים.

אזו צוגן זיא אין גאטש נמן אונז גירייכטן אן דעם [דער?]
 בך סמבטיין [a27] אן איינס דינשטג אכט טג דר ואר דו דו יאר
 אויז וור. דו אין דער מוינג גיזעצט הט אונז זיא וורן ורטן בייא
 דער בך סמבטיין ביו גען שבת אונז רבי מאיר זעצט זיך אויף
 דו שיף אונז ער שפרך צו זיין ברוידר ליבי ברוידר
 וריטט היא ווארום וועלן מיר אל מחלל שבת זיין עז איז
 גיבויגן מיט מיר אונז כוז וואגין דו זיא מיך ריכטן ווערדן.
 אזו בליבן זייני ברוידר אויבר דער בך אונז ער צוך היליין [!]
 הנויבר אונז ער קם אם שבת צו זיא אונז זגט ער העב
 בריף בון ישראל אונז אזו בלד ליסן זיא אין אין תפיסה
 ווערפן דארויס דו ער מחלל שבת הט גיווען אבר זיא
 ליון דיא בריף אויף טון דורך דיא מיט אין הנדלטן אונז זיא
 שטעלטן אין קארן אונז זיא גבן אינן פפעפר ווידר אן
 דיא שטט. אונז דא דיא ור נמין דיא מיינונג דען בריף
 אונז דו אזו איין גניכה ור הנדן וור אויבר אירי ברוידר דא
 ליון זיא אין אויז דער תפיסה אונז שפרכן ווער וויל אונטר

אונז דען שבת וואר דרינגין. אונז זיא ווארפן גרול [ן] אונטר זיך ווער דא ווילט ציהן דא ויל דו גורל אייף איינן דער היש בן דער וור אליט אונז הינגקטיג.

דא שפרכן זיא צו רבי מאיר אנטפייט דו [b27] דיינמ ווייפה ווו דו ווילט [!] אונז דיינן קינטר דען דו זולשט ניט ווידר מחלל שבת ויין אונז דו זולשט בייא אונז היא בלייבן אונז לאו דיינ ווייפה איין ורומי אלמנה וואר זיצן דען דו דרפשט איר קיין גט ניט שרייבן. אויך מוז דיור בן זיין ווייפה לזון וואר זיצן דען ווילטן מיר וורדן [!] ביז אויבר עכט טג דא ווירט דיא צייט אויבר גין עז נעם איין איטליכר איין אנדר ווייפה. אונז לאו דיא אלמנה אזו זיצן דיא וויל עז באט ית' שמו אזו וויל הבן.

דא אנטפוט רבי מאיר שליה צבור היים אלז ווו אים איבן וור אונז או איך אייך הינטן נוך שרייבן וויל אי"ה. אונז דו רום יודלן זעצייט זיך אויף דו שיף אונז פור אויבר אונז וניט דיא דרייא רבנים זיצן דא דר שרקין זיא זער דו זיא רבי מאיר ניט זיהן אונז זיא ורויגטן וואו רבי מאיר ווער. דא זגט ער אין אלי זך. אונז דיא דרייא רבנים דר שרקין אונז זגטן וויא איז דו כויגליך דו אזו איין קליין הינגקטיג מענכין וויל פישטיין וואר דעם מוינכן ווו הוט רבי מאיר אונז גיטון וויא הוט ער דוך כל ישראל אוים איר לעבן גיברוכט.

אזו גינג דו קליין מענכין [a28] אים הינקן אונז זיא גידוכטן זיא מויזסן עז פוירן אונז אין דען וועג וויין אונז אזו גינג עז פויר אין הין אונז קם אין צוויין טגין אונז אין צוואו נכטן אויף דו אורט דא זיא הין וולטן דען עז הט קורצי וועג אויז גיוויכט. אודר הט ווו מיט שמות אויז גיריכט. נון עז וור דער טג אונז דיא צייט דיא דא גיוועצט וור. אונז דיא יודן וורן אים גרושן לייך אונז זיא וורן שרייאן רבי מאיר רבי מאיר ווו הושטו אונז גיטון וויא הושטו דיך זעלוערט אוים גיברוכט פון אונורט וועגין

אזו וורן זיא שרייאן אונז ווייבן ביז דו זיא קמן צו דעם אורט דא דו וולט זיין דען דער מוינך הט זיא גילאדן. דו זי זיך מוזסן שטעלן אויף דען זעלויגן טג אז זיא נון דו

קליין מענדליין זיין דא וורן זיא מער טרויאריק דון זיא רבי מאיר הטן גישיקט אונ' דו ער אין צו וועגין הט גיברוכט אזו איין הינקטיג מענכין אונ' קליין אונ' דו ער זעלורט ניט קומן וור. דען זיא וואשטן ניט וויא אודר ווען אונ' זיא גידוכטן אלמעכטיגר גאט וויא קאן עז גיזיין דו איין קליין מענכין קן בישטין פויר איינן זיילכן מוינכן דער אזו שטרק אינ. אונ' אזו גרוש איז אונ' מיט צברייא אונ' שייךים אויס גיט.

[28 b] אזו כעט מן זיא אויף איינן גרושן פלאץ אונ' דיא יודן שדונטן אונטן הרוים אן דעם פלאן אונ' דיא אנדרי ועלקר אובן דען עז וור איין גיבויא גימאכט אובן אונ' אזו בליט ווען דיא יודן העטן ור לארן וואלט דער מוינך זיא אל גיטויט הפן. דען עז וור אלזו ור בונדן ואר דעם מלך בון שטעלט זיך דער מוינך גיגין זיא אונ' שפרך וויא טרייבן דיא יודן איר גישפוט אויז מיר ווז געבן זיא מיר צו קינשטן מיט אייגם קליינן ציטרכן מענכין. דו דר שראקן כל ישראל. זער אבר דיא שלוחים די דא הכן גיזעהן דו עז זיא הט גיפוירד איינן קליינן וועג דיא שריאן אין דעם פלאן אונ' שפרכן דו צייברר דו הושט גיזויש בוך ניט מור- גין גיזעהן עז ווירט דיר דיא וועלט בוך צו ענג מכן.

אזו ורישטן דיא יודן ווידר אן ווינציק בון ריר דער שלוחים.

בון הוב דער מוינך אן אונ' בישוואור אלי שדים דו זיא אים זיילטן ברענגאן איין גרושי שטעלן שטנג דען ער מיינט ער וועלט דו יודלן מיט צו טוט שלגין. ער נם דיא שטנק [!] די דא וור אלזו שווער דו זיא ניט איין בנך הער קונט דר טרגין אונ' וואורף זיא מיט קרפט דער שדים אין דיא ערד דו דיא ערד דאוויבר [a 24] שלוג. בון שריא ער צו דעם יודלן בון ציא זיא ווידר הרויש זינשט דר שלגשטו אלי יודן דען דו הושט מיך צורניק גימכט. דו איך מיך אויבר קיינן דר ברמין עז איז גלייך אז ווען דו זיא העשט אויס גיברוכט. בון איילט בלד דו קליין מענדלין אונ' שפרך צו דעם מוינך מיט לישטן דו זולשט זיא ניט אזו טיף אין

דיא ערד גיווארפן הבן וויא קיין [ן] איך זיא דען הרויש לנגאן.
 נון בלט הט עז איין לעגיל מיט וושר בייא זיך אונ' וור
 זיך רייניגן אונ' וועשן דיא הענד אונ' שפרך זעכט איר
 ליבי ברודר יודן אונ' גוים לְהַבְדִּיל אונ' היידן זעכט
 וואל דארויף אונ' שפרך דו מוינך וויא ווערשטו ואר מיר
 קוינן בישטין. איך זג דיר ווז וואל בעסר ווז אונטר דער
 ערדן איז אודו. ווז הושטו דיזי שטנג אונטר דיא ערד גיווארפן
 אונ' איך וויל זיא אונטר דעז קויניגש שטול ווידר הרויש
 ציהן.

דער קויניג וור זיך ור וואונדרן דעז גייד דעז יודלין
 אונ' זך דז עז נם מיט איינם קליינן וינגארלין אונ' גרוב
 איין לוך אונ' צוג זיא הרויש און אלי מויא אונ' וואורף
 זיא אין דיא הויך. דז מן זיא קום ארזיהן קונט אונ' ליו
 [b 29] זיא אין דער לויפטן שטיין שפרך צו דעם מוינך נון לנג
 דו זיא איך הב זיא ניט ור בורגין לנגשטו זיא ניט זא
 זול אירדמן זעהן דז דיין הייבט הויט זול שטעקין אן דער
 שטנגאן גר שון. אונ' וויל זיא טרייבן אין דיא וואושט-
 נייא. דא נויכר מער קיין מעניש הין קומט. אונ' דו אונ'
 דיני לערנר ווערן קיין מכת אויבר מיך הבן.

דא וואלט דער מוינך מיט זיינן קוינשטן דיא שטנג
 לנגאן אבר ער קונט ניט. עז הט זיא אזו אין די הויך גיווארפן
 דז קיין שד דא קונט שוועפן. אונ' ער קונט דז ניט אונ'
 וואור מיט שנדן בישטין. דא זגט ער צו דעם מענדלליין.
 מיר וועלן איין אנדר קונשט ביוויין. אין דער ווארטן דז
 ער זוילט דער שטנגאן ורגעשן אונ' מכת זיך אבר צווייא
 מויל שטיין ברענגאן. דא זגט ער איך הון זיא בישפן אונ'
 גינג בליד אונ' צו בליט זיא. צווישן דען הענדן. גלייך אז
 מעל צו מלין איז אונ' שטויקליך ליימן. אונ' קלך.

דא ענטוורתט אים דז קליין יודליין דו זגשט [a 30] דז העשט
 זיא בישפן. עז איז מיר קיין וואונדר ניט דז איך זיא ניט
 בישפן קאן. דען ווארוים איך בין קיין גאט. אכר איך וואף
 צו דער הוילף גאטש דז איך זיא מיר וויל אך בישפן אזו.
 נון גינג עז הין מיט זיינם גינעט. אונ' מכת איין חונט

מעשה

נבורת ה.

פאן איין גרוס נס וואס יודן איז געשעהן וואס
זיין זענן ניצול געווארן פון איין שלעכטן גזח
דארף ר' מאיר וואס האט נימאכט אקדמות
אין דארף איין רוט יודל אונזר דעם סטנטיין .

דאס איז איכר גיעזעצט פון לשון קדש
אין איין ליטער אמה :

נלבוב

קומן. דער זױלט אלי ברויקליך צו אננדר וועאָן. דען
וור עז נויארט דר צו בלושן דא וורן דיא ברויקליך צו
צױיא טייל אז ווען אייבר איין ליימן טעט קנעטן אונ' מכת
צױיא שטיין דארויש ויל גרוישר אז דער מױניך בירייט
הט. דען דער ווינט הט אים איין גרושן הויפן דא רונטר
גימוישט. אלוו בליט נם עז דיא צױיא מױל שטיין און אל
מױא אונ' צו מליט זיא און אלי מױא אז איין שטוב אונ'
מכת איין ווינט קומן אונ' ליו זיא דער ווינט טרגין אויף
דיא הױך צו דער זעלױגן שטנגאן. דא זך אבר אידרמן דז
עז זיא ניט קונט גירייכן אודר לנגאן מױכט אונ' בישדונט
אבר מיט שנדן.

דא שפּרך דז יודלין וויא לנג זול איך נוך בויא
מיט דיר הבן דז קנשט ניט בישטיין גיגין מיר. נוך וויל
איך אך עטליכי קוינשט טון. טרייב דז זיא נון הין וועק
אודר [30 b] מך זיא קומן. דא וויל איך מכן וויאר ולמין פון דעם
הימל הירב לעש דז עז אויז. אודר צוינט עז אן זא וויל
איך עז אויז לעשן.

אלוו בלד גידוכט דער מױניך ווז ואר איין קונשט איז
דז איך וויל עז וואל אויז לעשן. אלוו בליט מכת דז יודלין
איין גרוש וויאר הירב שיסן הינדט זיך אלו איין שלנג אלו
ווען עז ור ברענד דיא וויאר אים ועלד אונ' דז קרייס [גראון]
אונ' די קרייטר אונ' ור ברענד דוך ניט. דז נם אידרמן
וואונדר. נון שפּרך דז יודלין צו דעם מױניך לעש עז נון
אויז. עז הוט לנג גינוג גיברענט. נון ברוכט דער מױניך
פון אונטן אויף איין קוואל דער שוט אויז דער ערדן אין
דז וויאר דז עז זױלט ביליך ור לעשט זיין. דא גינוג דז
וויאר אויבר זיך אין דיא הויך אונ' ור ברענד דז וושר אונ'.
ברענד ויל בעשר דען ואר.

נון זגט דער מױניך איך ווז [ווייס] עז ניט אויז צו לעשן.
דא זגט דז קליין יודלין לוז עז נוך איין קלייני וויל ברענדן.
דז עז ור ברענד דען ברונן [31 a] דען דז אויף גיברוכט הושט.
דז דיא לויט ניט זגין דז זיישט גאט אונ' הבשט דיזן
קוול בישפן אבר איך זג דירש דז וולשט בלד נוך הימל
דין אז די קוא אין דז מױז לאך. הושטו עטווז צו שיטן

אויף יענר וועלט מגשטו בישטעלן. ניט גידענק דו דו דיך
הילט בישירמן מיט דייגן קוינשטן דען דו קיינשט קייני
מער. דען איך הב דו וויאר אובן פון דעם גלגל הירב
גיברוכט. איך הב זיא אל וואל זעהן שוועפן אונ' דא הב
איך זיא ור ברענט.

דא זך דער מוינג אויבר זיך אונ' זך קייני מער בון
זיינן לערנר דא ור צייגט [1] ער גנץ אונ' וואורד בלייך אונ'
ציטרט אונ' באט דו יודלן איך וויל דיר גערן דינן לאז
מיך לעבן.

דא זגט עז איך וויל דיר דיין לעבן ניט נעמן. איך
וויל דיך צו מולט ניט אן רויך. וויא וואל דו דו אווי ויל
בון מיינן ברויזרן הושט דער שלגין. איך ווילט דיך ביליך
טויטן מיט שווערי מיתות משונות.

בון גינעט דו יודלן צו דעם וויאר אונ' שפרך זעכט
צו וואו מיט דו די לויט וויאר אן מאכן. זא וויל איך עז
ור לעשין. אבר דער מוינג הט עז ניט קוינן אויו לעשן.
מיט וושר, בון [b 31] בלוסט עס איין בלוט. אין דו וויאר איין
ברושי בלוט. מיט זיינן בקין. דא לענקט זיך דו וויאר אין
דיא הויך אונ' גינג אויף אנטפור אונ' זיא זון ניקש מין.
דען נויארט דנפפא אונ רויך. אונ' קיין וויאר מער דען
עז וור לנג אוועק גישוסן הין אויף זיין אורט דא וילן זיא
אל אויף איר ענצליט.

בון שפרך דו יודלן ווו וול איך ויל קוינשטן איך
מוז זעהן דו איך ור טרייב דיא שטנג אונ' דיא מויל שטיין
דיא דא שטיין אין דער הויך דו דיא לויט ניט זגן דו
זיישט גאט גיוועזן. בון זגט עז צו דעם מוינג דיור הוכר בויאם
איז דיק. ער איז בון ניט אב גיהקט ווארדן זידר נח דיא
לאד הוט גימכט דא הקט ער אין אב זידר איז דיור אן
דיא שטט גיווקשן. איך וויל אין ביגן צו דער ערדן. אונ'
הלט דו אין נידר ווען איך אין גיביגט הב אייף דיא ערד.
דו ער ניט ווידר אויף שנפפט. אורד איך וויל אין הלטן
אונ' ביג דו אין.

דא ביזוכט זיך דער מוינג אבר ווידר צו קוינשטן
[a 32] דורך זיין מעשה שדים. אבר ער זך קייני מער אונ' שרייא

כתב-יד פון דער באדלעיאנא

אונ' יאמרט אין זיך זעלענרט. אונ' שפרך וויא הט איר מיך
 ור לוזן איר ליבי מיינשטר זא שפרך אבר דו יודלין ווז
 זול דו וויינן זיין איז דיר דיין וטר אודר מוטר גישטורפן
 מיט גישפויט. אבר דעם מוינך גינג קיין גילעכטר איין. ער
 העט גיוועלט ער ווער לנג טוט גיוועזן. דען ער וואושט
 דיין שטרקן בויאם ניט צו ביגן. דא וואורד ער אבר שרייאן
 דא שפרך דו יודליין ווייז [!] זוימשטו דיא לייט היא לנג צו
 שטיין זג ווז קנשכו זג ווילטו אין הלטן דו ער ניט אויף
 שנפפט דא גיטרויא איך צו גאט ית' שמו צו זינר קרפט
 אין צו ביגן. דא שפרך דער מוינך זא ביג אין זא וויל איך
 אין הלטן דו ער ניט זול ווידר אויף שנפן.

דא ביגט דו יודלין דען בויאם וויא מן איין קליין
 שטעקלין ביגט וואר אייגן אידרמן. דא זגט דו יודלין גון
 הלט אין דו ער ניט ווידר אויף שנפפט. דען איך הב אין
 גיביגט. דעם מוינך וור זיין חלק יוא ניט וואל אונ' וואלט
 ניט קומן.

דא שרייא דו יודלין הוך גיברונר [!] קויניג אונ' אלי
 דיא הערן זעכט ווז דו ור איין מאן איז [32 ס] פון אובנט טויאר
 צו קוינשטן. שעמט זיך דער מוינך דען זיין זין איז וואר
 ניט אזוי גיוועזן. דו איך אין העט קוינן נידר ביגין דארזים
 זגט ער איך וויל אין הלטן דו ער ניט אויף שנאפן וול.
 אזוי וויניג אז ער אין ביגן קאן אזו וויניג קאן ער אין
 הלטן זא הוט ער גידוכט. אבר דא ער הוט גיוועהן דו איך
 אין יוא הב נידר גיביגט דא קומט ער ניט דו ער אין הלטן
 וואל. אונ' עז טעט אים יוא שנדאן. דא מוזט ער גין ווען
 ער יוא זיין קיטה ור אים זך. אונ' פון וועגין גרושר שנד
 גינעט ער צו דעם בויאם

דא שפרך דו יודלין ניט רויר מיך אן אונ' ביגרייף
 דו דען בויאם שטרק אונ' רויר מיך ניט אן אונ' שרייא
 זעכט אוב ער אין הליט. ווען איך אין גין לוז. דער מוינך
 ביגרייף אין הערט אונ' דו יודלין לזו אין גין. דא שנאפט
 דער בויאם אנטפור אונ' שמיצט דען מוינך מיט קרעפטן דו
 ער אים דען קופפא אב שלוג אונ' אידרמן זך דו ער ולוג
 אין דער הויך מיט גרושן קרעפטן אונ' בלייב שטעקין אן

דער שטנגאן. אונז דער לייב קם צווישן דיא צווייא מויל שטיין אונז די מויל שטיין ליפן [a 33] הרוים אן דר שטנגאן אונז ולוך מיט אים אלו אין דיא וואישטבייא וויא דו יודלין הט וואר גינגט.

נון הוט אונז גאט ית' שמו דר לויזט אונז פל ישראל אונז דער קויניג יענדורש מערטן בון לנץ אונז אנדרי קויניג אונז אלי דיא ועלקר דיא זהין אלי די וואונדר אונז דר בוך גינג איין איטליכר אין זיין הויז מיט מנוחה. אונז מיט וריידן דו זי זיך ניט דורפטן פוירכטן וואר דעם מוינג. אונז דער קויניג אונז אלי ריכטר דעו קויניגש אונז אלי ועלקר וורן דען יודן זער גוט גיווארדן דורך דיא וואונדר דו יודלין דיא עז גיטון הט.

נון קם רבי מאירש ווייפה צו ורוינג דו יודלין אונז דיא שלוחים וואו איר מאן רבי מאיר ווער הין קומן אוב ער גישטורבן ווער דו ער ניט קומן ווער. דא זגט איר דו יודלין אלו דיא זך וויא אין די בני מושיעים ניט הבן וועלן רשות געבן צו זיין מחלל שבת כְּמִוֶד אַךְ הֵבֵן זיא מיר ניט וועלן רשות געבן ווידר היים צו ציהן איך מג איין ווייפה בעמן אין דיום לבד אונז דו מווש איין אלמנה היא ור זיגן אל דיין טג ער העט דיר גערן איין גט גשיקט זא הוט ער ניט דוירפן [b 33] שרייבן אום שבת דו ער אויבר ורן איז דיא בך סמבטיון דו איז דיא צייט דא גיוועזן בון דעם מוינג דו איך מיינם ווייפה אך קיינן גט ליה אונז עז וור שול צייט אונז אלו דו ער אנטפוטן הוט דו וויל איך אין דער שול זאגן וואר פל הקהל הקודש.

אונז זגט דו יודלין אזו הוט אויך רבי מאיר שליח צבור אנטפוטן ער הוט בון אויאירט וועגין מויון ור לזון ווייב אונז קינד אונז אלי זייגי ברוידר אונז דו ווייפה גידרף דו מן איר שפייוו זול געבן דא הוט ער אויך לזון ביטן איר זוילט איר גוטש טון אונז זוילט דו ווייפה טרוישטן אונט שפייון. אונז דיא טוכטר אויו געבן איינם תלמיד חכם אונז זי איך נון בון הינן אוועק גיצונג דא איז ער מיין איידם ווארדן דען איך הב אים מיין טוכטר געבן.

דא ענטהערדן כל ישראל וזו איז ביליכר צו טון אין דער גנצן וועלט. או דו דען דער צויק אונז חסיד הוט גיוואגט זיין לייבה אונז לעבין פון אונזרט וועגין זולטן מיר דען ניט זיין ביט ביווערן ווען ער שון איינס איטליכע [a34] איין גליט בון זיינס לייפה העט גיהיישן עז ווער אים וואל ביליך צו בעבן אונז ניט צו בויר זגין אבר אונז דויכט אך ביליך זיין איר זוילט גינוד טון מיט דיום חסיד אונז צדיק אלו ער מיט אויך הוט גיטון. אונז הוט אייאַר טוכטר גינומן דו איר דען זיין טוכטר ווידר נעמט דען וואו קויגן מיר איין קוישליכרן [1] מענשן גיפינטן אז איר זייט. דא זגט ער יוא דו ורייאָט זיך רבי מאירש ווייפה צו דיום איידם דו זיא הורט דו ער יוא זגט. און בליד קם זיא צו איר טיכטר אונז זגט דיין וטר הוט דיך וואל בישטט מיט איינס תלמיד חכם. אונז זגט איר אלו וויא עז צו גנגאן וור. און וואור דו יודלין במול טוב איין חתן אונז דער טג וור ערב שבועות. דא זגט ער און ער הוט מיר לָיִה גיטון. אונז אים גין הוט ער איין זָמֵר גימכט אויף זיין גמן. אונז הוט מיך גיבעטן אויך צו ביטן איר זולט אין בון וועגין זיינש גמן זגין. דא איז גיחתמנת. רבי מאיר בר רבי יצחק גדול בתורה ובמעשים טובים אמן חוק ואמץ.

דו איז גליך [!] דו איר אין [b34] בון וועגין זיינש אונז בון זיינש גמן זוילט זגן אונז דו זיין גמן זול ווערדן גידוכט צו גיבוירד. אלו איך דען זָמֵר הינטן גוך וויל שרייבן אייה און הסן זי זיך אויף זיך מקבל גיווען דו זי אין וואלטן זגן. דער זמר היבט אן אקדמות מילין דו זגט מן אלי וועגן אם ערשטן טג פון שבועות אונז מן זול עז ווישן צו אלן גיבוירד דו גישיכטניס אונז ווערק דו דא איז גישעהן מיט אים אונז זיינס גיבוירד דו ווערט איינס איטליכן זיין הערץ דר ורייאָן. אונז ווערדן אויך זיין ווירדיק אנדרי גינוד גאטש צו הלטן אונז פון אים ווערט איר הבן איין גוטן לון. אונז דו איז דער זָמֵר דען מן זגט דין ער הוט גימכט און זוילן מיר אך זיין ווירדיק צו דר גאולה דו גאטש וויל. אמן וכן יהי רצון.

סליק סליק סליק.

[פאָלד נאָכדעם, ביים אָנהייב פֿון ז' a35, הייבט זיך 18

אין דעם כתב־יד אן אנדער מעשה]

אין שין וואונדערליך מעשה

דו גויש גשעהן איז פון איין גליק ראד פון
 איין מינד פון עכ"ם אונ' פון איין רוטן יודן אונ' ווארום
 מיר אקדמות זאגן, איצונד אין אונזר טאגן, אויך האט עז
 טאן ביטן איטלכן בוונדר, איין שטים קאם פון הימל מיט
 גרושי וואונדר, דו מן האט אויז גואנט אונ' שפראך ישראל
 זייט בייט, אונ' זייט אנטפנגן אויף אייך מיט פרייד, אז
 דיא תורה דיא איז בייא אייך איין אייד, אן ערשטן טאג
 פון שבועות, זאלט איר זאגן אקדמות, אזו ווארן זיא עש
 אנטפנגן אויף זיך מיט פריידן, אונ' די זאך איז ביז דיום
 טאג גבליבן אונ' מיט דיזי ווירקייט ווערט גאט ית' גדענקן
 זיין זיכרהייט, אונ' ווערט אונש אונזרן ליבן משיח בלד
 שיקן אמן.

נדפס פה קק פירדא

בשנת תנד לפק

בבית הקצין האלף ומנהג הקהילה והמדינה פהר"ר צבי
 הירש בן הר"ר יוסף לוי זצ"ל.

[b1] אמר ער זאגט רבי מאיר חזן פון דיא טייטשן
 אים יאר דאז מן צילט הונדרט אונ' איין אונ' זעכציג דא וואר
 איין גרוש פר טומלונג אונ' און גליק, האט גאט ית' אין
 דיא וועלט גשיקט אין טעגן איינש קיזר אונ' קיניג פון
 מיל לנד: טייטש לנד, וועלש לנד, פולין לנד, פיהמיר לנד,
 רייסן לנד, אונגרין לנד, דאז מיינשט טייל פון דיא טירקייא.
 דער זעלביג קיניג היש מארטין דילאנץ דו אין זיין צייטן
 דאז גליק ראד במאכט וואר אונ' אויך ווידר פר שטערט
 וואו אז איך אייך וויל לאזן ווישן דאז אנפאנג פון דיזי
 זך אונ' דאש אויש גאנג.

עז וואר אין זיין צייטן איין גרוש צייברייא אויף
 דער ערדן ביז זיא אל צו הייפף קעגן אונ' לוישפרר
 דער שדים אונ' איר ריימיר אונ' מכטן דארך איין גרוש
 צייברייא איין ראד. דאז היש מן דאז גליק ראד דאז ווער
 דא גליק האט דער קאנט דרויש לערנן דארך די שדים
 וואו קונשט דאז ער בגערט אבר לון דיז שר וואו. עז
 זאלטן זיך אירר צעהן דרויף זעצן אונ' איין פון דיא צעהן
 וואלט ער פר זיך זעלבסט געמן אונ' מיט אים שפילט ער

נאך זיינס לושט אונ' בגער דיא אנדרן ניין לערנט ער וואו זיא בגערטן זא ווארדן דער שוליר אונ' קונשט אין דיא וועלט ביז דאז צו דעם לעצטן איין יוד בגערט צו לערנן אונ' צו זיצן אין דאז קונשט ראד מיט אנדריי בנין דען זאך דער דאזיג גועל דאז דער טייביל קאם אונ' וואלט זיך איין אויו קלויפן פון דיא צעהן אונ' גינג הרום אין דאז גליק ראד ביז דעם יודן וואו צווייבלן אונ' גרוכט וואו טוא איך דוא וויל איך מיך דען גערן דעם טייבל אין דיא מכט ג.ב.ן אונ' דיא וועלט אונ' יעני וועלט פר לירן. ביז דז ער פר אנשט אן הוב קריאת שמע צו לייאנן אונ' דאש קאן דער טייביל ניט צו הערן אונ' אים צארין ער דאש ראד צו בראך אונ דער שלוג דיא ניין גוים און וואר נון גמערט קונשט אונ' צייפיריא אין דיא וועלט, אונ' מעכטן [1] פר זיך זעלבשט שלעסיר אונ' קלוסטר אונ' זאשן דינן. דען זיא מוזטן פארכט האפן פר דעם קיניג לייכט גראט איר קונשט ניט אודר ער ליש זיא אים שלאף סיטן. דא רינגירטן זיא יענש מאל אין דיא וועלט דאז מן ניט וואושט ווער עז וואר, זיא מכטן צו זיך ברענגן אלי שונשטי ווייבר אונ' מיידן דז זיא וואושט, אונ' עטליכי מאכטן זיך גלייך אז מיט לבגי קוטן [2] אונ' דיא גרישטן צייפרייא דיא דוא ווארן.

אין דער זעלביגן צייטן קאם איין מינך פון עפואם, דער האט זיך גערן אן דיא יודן גראכן, אונ' ווען ער נייארט איין יודן זאך זא קאנט ער פר אים ניט לעפן. ווען ער אין נייארט אן רירן טוט וואו אן זיין שטירן, אודר ער גאב אים איין שלאק. אודר און איין שנעל. זא גינג ער נייארט היים אין זיינם הויז, אונ' ליגט זיך אונ' שטארב. און סיטט ער דרייסיג טויזנט אונ' אכט הונדרט אונ' זעכציג. ביז דאש דיא חכמים צו הויף ווארן גין אונ' זאגטן מיר מוזן דאך אלי שטערפן פון דיין מינך וועגין. אונ' ווארן זיך און ביראטן אונ' גינגן קלאגן עש דעם קיזר.

דען שיקט דער קיזר גלייך נאך דעם מינכן, זא קאם ער צו גין פר דעם קיזר. אונ' שפראך הוך גבורן אידלר קיזר אונ' קיניג. וואו אישט אייערן גנאר. דאז

איר פון מיר בגערן טוט. דא שפראך ער דיא יודן קלאנגן
 דיינר וויא דוא אוו גאר מורטליך פיל פון זיא האשט גטיט.
 זא שפראך ער וואו זיין דיא יודן, זא שפראך דער קיניג
 פיא שטענן הינטר דיר, זוא ווענט. ער זיך אום אוני זאך
 זיא אוני זאגט צו זיא וואו טוא איך אייך. ריר איך אייך
 דען ניט מער אז אוו אן. אוני רירט אירר דרייא אן פון
 זיא. אוני זוך אין אירן קרפט אויש אוני גינגן נייארט היים
 אוני שטארבן. זא שריאן זיא צו דעם קיניג זיין מיר דיר
 שולדג צו טיטן. זא לאז אונש טיטן דארך דיין רעכט. אוני
 ניט דארך דיון מינד. דען זיא פארקטן זיך דאו דער קיניג
 ניט צו האלטן ווערט מיט דיון מינד דער ווייל דאו ער זיא
 אום בראכט פור דעם קיניג אוני גידאכטן ער ווערט אונו
 אלי הינן פו דען קיניג אום ברענגן.

זוא שפראך דער קיניג צו דעם מינכן זיך פיאא הולדא
 מיינר קרון. מך מיר דיא דרייא יודן ווידר גונד. אוג
 טוא מיר קיינס ניקש מער. בישטו דען אנדרשט גהולדיג
 אוני גיפאלגט מיינס גבאט. זא ענפרט דער מינד איך בין
 גערן אין דיין גבאטן צו פרידן אוני וויל זיא ווידר לעבן
 מכן אוני אין קיינס ניקש מין טאן. איז אך דאו זיא מיר
 איין יוד אין איין יאר צו שטעלן טואן דער מיט מיר
 קונשטן מאכן. איז דען ניט זא דער שלאג איך זיא אוני
 קיינס לאז איך איבר בלייבן. איך טוא עז ניט פון וועגן
 מיינר ער. נייארט אום וועגן איין [b2] פיינטשפט האב איך
 צו זיא גאר פו לנגי צייט. פון וועגן אונורן קליג ראט, איז
 דאו זיא זיך בוויילגן צו דיזי זך. זא וויל איך גבאט דיין
 גנאדן הלטן. איז עז דען ניט זא וויל איך זיא אלי טיטן.
 זאלט איך לייכט אך גטיט ווערן.

זא זאגט דער קיניג ער זאלט אב טרעטן. זא טרעטט
 ער אב פון פאלש דו קיניג. דען רופט דער קיניג דיא יודן
 אוני שפראך ליבי לייט וואו קאן איך אים דרויף ענטפרן
 קונט איר דאו פנונג זא וויל איך אים דאו זאגן. זא ווערט
 ער דער הארין פיו דאו יאר הרום קומט. דען אוו בלד
 ענטפרטן דיא יודן מיט פארקט אוני ציטרניס מיר וועלן
 נייארט איין יאר ציל האבן. דען זיא בעדאכטן פיל לייכט
 ווערט ער דען טוט דאש יאר איין געטן. אוני דא ארויף

וועלן מיר פסטן אונ' תשובה טאן. דא ליס ער רופן דען מינכן אונ' זאגט זיא וועלן אים אין איינם יאר איין שטעלן דער מיט דיר קונשטן קאן נייארט דוא זאלשט שווערן דו דוא ניט ווילשט פר דיא צייט אן זיא ברעכן אזו שווער ער. אונ' זיא שיידטן זיך דען קאמן דיא יודן היים אונ' ווארן פסטן מיט תשובה תפילה צדקה. אונ' איין זק פון ערד ווארן זיא אן קליידן פון קליין ביו צו גרוש. אונ' שיקטן אויז אזו ווייט דיא יודן דאש זיא זאלטן פר זיא ביטן. און אויף דען מינכן טוט דער אונז אל בגערט צו סיטן. אזו ווארן זיא פסטן איין גאנץ מאניט מיט תשובה תפלה צדקה. אזו ווייט אז עז דיא יודין וואושטן.

אזו וואר איין לערנר אין זיינס לערנן קאמיר אונ' וואר איבר זיין לערנן אנטשלופן. אזו אנטריימיט אים אונ' זונשט אנדרי מער. וויא איין גרושי פינשטרניס קעם אין דיא וועלט. אונ' דער עולם טרייבט איין גרושן צער דרייבר. אונ' דער נאך צו בראך איין ליכטן שטערן דארך די פינשט טרניס. אונ' דער עולם וואר זער דער פרייד דרייבר. אונ' דער נאך קאם איין גרושר בער. אונ' איין קליין ציקליין. אונ' שלאגטן זיך מיט אננדר. אונ' דאש ציקליין וואר דען בערן ממה. איין זוא טרוימט דען לערנר אין דער שטאט. אונ' איבראל אים לנד דעם חסידים מנן. אונ' זאגט צו זיא דער איבר דיא טריים גועצט איו. איר ליבי קינדר איר זייט ביטן אום זונשט אויף טוט דאז מינכן. ער שטירבט דאז יאר [a3] ניט. אבר בלד נאך דעם יאר ווערט ער שטערבן. דרום זעכט בצייטן איין גוטן ראט קיגן אים. דען גאט וויל אים זיין בושקייט ניט ווערן. דער וויל דאז אייער זינד זיין אזו גאר גרוש קיגן אים. אזו אבר דאז איר אזו פרום בלייבט דאז איר האט אן גיהובן. אונ' טרעטט פון אים ניט אב. זוא ווערט איר פון גאט יתב' דער זייני אן רופר זיין ניט פר לאזין טוט. אזו איר אך ווערט פון אים גהאלפן ווערדין. דען ער שיקט נאך איינם דער קונשטיר איו. אונ' דער בשווערן איו דער ענגיל. אונ' ניט מיט פשוטים. אזו קאן קינר בשטין פון פר אים. דרום זעכט איר אייער בעשט. דא דיא מנן ווארן אנטוואכין פון איר שלויף [!] אונ' גדוכטין ליבר הער וואז מאג דאז גויין. אונ' וואז מאג דיום

טריים בטייטן. ביו דאש זיא שלופן דיא אנדר נכט אבר איבר אירי ספרים זוא קאם אים אבר דיזים טריים פיר. דא גראכטן זיא זיך וואו מאג דאז מיינן אונ' וואלטן די מיטר נכט ניט שלופין. דען זיא גראכטן זיך פיל לייכט וויל אונש גאט לאוין ווישן אונ' צו בווארגן אונזר לייב פון הנט דיזם מינך. אז ער האט גטאן גוטין צייכין צו אונזרי עלטרן. אזו זאל ער אונש אויך הייון אונ' טעטן תפלה. אונ' שפראכן ווען איך דאז אויו זאגן ווער אזו ווערן עז טויזנט פר איין טריים האלטן דרוים אויך איז דאז דו ליבר גאט ווילשט מיר איין וואונדר ווייון אזו זאגט איטלכיר זוא ווייו עז מיר אין צייט דאז וואכין. דרום דאש מיר עש מוגן זאגן אונזרן ליבן ברודר. אוב מיר איין הילף מכטן גפינדן דרויף. אזו דער ברמיט זיך גאט אונ' דער זעלביג דער איבר דיא טרוים איז אונ' קאם צו זיא וואכדיג אונ' זאגט אין אזו איז דער בשייד פון טרוים. דיא פינשטרניט איז דער מינך מכט כל ישואל פינשטר. אונ' דער שטערן בטייט ווערט ליכט ווידר ווערן ווערט ווידר גהאלפן ווערן. דאז ציקליין איז איין קליינר יוד ווערט ענק העלפן. אונ' דער בער איז דער גרושר מינך דער ווערט אום קומן.

אונ' אזו באלד שרייבן זיא בריב איינר דעם אנדרן דער זא איבר דיא טריים גיוצעט [?] איז דער האט איטלכים אזו גזאגט איך האב דיינם גועלן אויך לאשן ווישן דער דא זיצט אין יענר שטאט. אזו זאגטן זיא איטלכר אין זיינר שטאט. אונ' בראכטן צו [23] בצייגניש דער דא זיצט איבר טויזנט מייל. דער שרייבט באלד אונ' שיקט גוטי באטן.

דא מערקטן אל דיא יודן דאש דיא זאך מוזט וואר זיין. אזו שטעלן זיך אלי צו האף חסידים אונ' מנן פון רוט אונ' קיינר וואושט ווער דא קאנט בשטין מיט דען מינכן אונ' זיא גפאנדן קיין.

אזו וואר איינר אונזר זיא דער שפראך ליבי ברידער די ווייל אונש יוא גאט יתברך גווארגניט האט פון דעם טוט. מיר זאלן זיך אייגן אכטן איין קונשטיר מאן. גון פינדט מיר קיינין ניט עז מוז יוא איינר זיין ייא ווייל ער אונש האט גהיישן אייגן אכטין. זוא זייט פרום מיר וועלן דרויף

זיין ביטן אוב ער אונש ליש צו ווישן ווער דער זעלבגיג
קונשטער מאן איז אונז וואו ער איז. אונז וואו זיין זיצן איז.

אזוי בלד ווארן זיא אלי הלטן צו רוט דיז חכם אונז
טעטן. תשובה. תפלה. צדקה. ביז דאז זיך איבר פיגט איין
נאכט. ווא קאם ער צו אין אלי אז ער פאר קומן איז. אונז
ליש זיא ווישן אז איר ליבי קינדר איר פינד קיינס אין
דינס לאנד. אונז ניט אין לאנד פון ישראל. דען נייארט
איר מושט ציהן איבר דעם באך סמבטיון. דאז וויאטידיג
מער דאז איין גאנצי וואך ניט רואט. אז דען נייארט אים
שבת. דער דא וועלט אין דער וואכן איבר פארן עז זייא
איין יהודא. אודר איין גוי. דער פר זיגקט. דען ווארום עז
טוט שטייניר אויף ווערפין פון זיינס גרונד גען פאר אונז
צו בריכט דיא שיף. אונז אלי דינג עז לייט ניקש. דא
מושט איר איינס הולין פון דיא שבטים דיא דא זיין פר
טריבן ווארן הין. דיא זיין בעלי שימות דיא ווערן אייך
קומן צו הילף. ווערט דיא גזירה איין ענד האבן. זיא זיין
גהיישין. בני מושיעים. אז דער פטוק זאגט. ועלו מושיעים
בהר ציון. דאז מיינט זיא ווערן קומן דיא רוטי יודן אונז
ווערין העלפן אונז אין ציון. אונז צו ריכטן גוג מגוג. דען
זיא קאנן ניט איבר פארן דען באך סמבטיון. דער נאך
ווערט זיא גאט וויין איין וועג דאז זיא ווערן גין אויף
דער טריקניס. דא באטן זיא דען טריים מן דיא ווייל אונש יוא
גאט ווייל העלפן מיט איין רוטן יודן. ווארום מאכט ער אין ניט
קומען. אונז דאש אונש איין גרוש צייכן גשיכט. [a4] אונז דרפין
ניט פון זיינט [וועגן] מחלל שבת זיין. אזו ענטפערט אין דער
בעל החלום עז איז וואר איר רעט רעכט. אפר איר זייט ניט
וויירדיג דאז אייך איין צייכן זאלט גשעהן. אונז זיך זאלט
פאר ענדירן זיטן פון דיז וועלט פון אייערי וועגן. דאש ער
אין זאל מכן פליהן הער. אייך אישט אייער גבירד צו זינדגן
דער צו. זוא באטן זיא אין ווידר ווער ווערט וועלן ציהן.
אונז ווערט וועלן דאש לעבן פר לירן. אונז דער צו חלק
לעולם הבא. דרום דאז אין דיא רוטי יודין ריכטן ווערן.
אונז ער ווערט זיך זעלבשט האפן דרום גבראכט דאז זיא
אין פר שטיינין ווערן. אונז דער זיך זעלבשט אום דען

הלו טוט ברענגן גערין דעם איז שווער אין צו קומן צו זיינס טייל.

זא זאגט דער טרייס מאן דא זעלבג לאט בזארגן דיא בני מושיעים. וויא זיא ווערן מאכן מיט אים זוא לאוט אירש גשעהן. אונ' ער טעט זיך אב פון זיא. אזו זאגט איטליכר דיזי ראט אין זיין שטט אזו זאגט דער איבר טויזנט מייל. זא וואר עז אלו אזו גלייך פיגן זא שיקטן זיא נאך די בעל עצות אונ' וואלפן איין אויש קלויבן דער דא ציהן זאלט. אזו ווארן זיא אלי מספים אויף רבי מאיר דער וואר איין גרושר לערנר אונ' איין בידר מאן. אונ' האט גערן שטעץ דעם קהל גדינט לטובה. אונ' גאבן אים מיט צערונג גינוג. אונ' דרייא פרומי קנעכט רבנים. די מיט אים ציהן.

אזו ציהן זיא אין גאטש גאמן אונ' גרייכטן אן באך סמבטיון אן איינס דינשטאג אכט טאג פר דער צייט דו דאו יאר פון דען מינכן אויז זאלט זיין. אונ' ווארן וורטין פיו שבת אונ' זעצט זיך אויף דאו שיק אן שבת. אונ' שפראך צו זייני ברידר ליבן ברידר ווערט איר היא. ווארום וועגן מיר אלי מחלל שבת זיין עז איז גנוק מיט מיר דאו איך מחלל שבת בין. אונ' גוויש דאו זיא מיך ווערן ריכטן אזו בליבן זיא דיברן [ן]. אונ' ער צוך אליין אונ' קאם אן שבת צוא זיא. אונ' זאגט צו זיא ער האט בריב פון דיא אנדרן אירי ברידר ישראל אזו בלד לישן זיא אין אין די תפיסה טאן. זרום דאו ער מחלל שבת האט גוועזט. אבר דא זיא דען בריב לאזין אויף טאן פון דיא קויף לייט דיא דא ווארן הנדלן. אבר דא זיא פר נעמן ווארן מיינונג דאו בריב. אונ' דיא גוירד דאו איר [b4] ברידר ישראל אזו לבג זאלטן גלות האבן זא לאזן זיא אין אויש. אונ' זאגט צו אים דער אונס פר דרינגט דען שבת. אונ' ווארפין גורל אונטר זיך דער דא זאלט ארויש ציהן. דא גפיל דאש גורל אויף איינש פון דיא רוטי יודן דאו היש דן. דו וואר אלט אונ' היקדיג.

זא שפראכן זיא צו אים אנמיט היים וואז דוא ווילשט זיינס גו נר. אונ' דוא זאלשט ניט מין מחלל שבת זיין אונ' בליב היא ביא אונז אונ' לאז דיין ווייב איין פרומי אלמנה

פר זיצן. דען דוא טארשט איר קיין בריב שרייבן נאך גט.
 אויך מוז דן זיין ווייב אונ' קינד אויך אזו לאוין. זאלן
 מיר דען ווערטן ביז איבר אכט טאג זא ווערט דיא צייט
 איבר גין. נעם איטלכר ווידר איין ווייב אונ' לאז דיא אלמנות
 אוו שטיין. מיינט דאז דיא ערשטן ווייבר זאלן פר זיצן. אלי
 ווייל עש יוא גאט וויל עש אזו האפן.

זוא אנטפאט רבי מאיר שליח צבור איין היימט אלש
 דאש אים עפן וואר. אונ' אויך אז אויך ווער צום לעצטן
 שרייבן. אונ' דאז רוט יודלן זעצט זיך אויף דעם שיף אונ'
 פארט איבר דען באך סמבטיון הריבר אונ' פאנד דיא דרייא
 יודין. דיא דער שראקן זער אונ' זיא פראגטין וואז רבי
 מאיר ווער זוא זאגט עז אין דיא זאך אונ' זיא יודין
 דער שראקין זער אונ' שפראכן וויא איז דאש מיגליך דאז
 דער קליין ליים [ן] הינקידיג מענדליין זאל קענן בשטין פר
 דעם גרושן מינכן אונ' עז איז הינקט וואז האט דאך רבי
 מאיר אונז גטאן. וויא האט ער כל ישראל אום איר לעפן
 גבראכט.

אזו גינג דאז קליין מענדליין אים הינקן אונ' זיא
 גרוכטן זיא מושטן עז פירן אונ' ווייזן דען וועג. ווא גינג
 עז פר אין אלן. אונ' קאם אין צווייא טאג און צווייא נאכט
 אויף דאז אורט. דען עז האט עפיו מיט שימות גקונט נון
 עז וואר דער טאג אונ' דיא צייט דיא דא גצילט וואר אונ'
 דיא יודן ווארן אים גרושן לייד אונ' ווארן שרייאן רבי
 מאיר. רבי מאיר וואש האשטו אונש ארמי ידליך [ן] גטאן. וויא
 האשטו דיך זעלבשט אום גבראכט אום אונז וועגן.

אזו ווארן זיא שרייאן אונ' וויינג ביז דאז זיא קאמן
 צום אורט דער בהערונג. דיא דא זאלט זיין ווען דער מינך
 האט גלאדין. דאש זיא מושטן זיך שטעלן אויף דעם זעל-
 ביגן טאג. זיא פטריבטן זיך דאש רבי מאיר האט אין
 גשיקט דען הינקדיגן מאן אונ' דאז [a 5] ער זעלבשט ניט קומן
 ווער. אויך וואושטן זיא נאך ניט וויא נאך אז עז ווערט
 קענן גזיין דאש איין זעלכיש מענדליין ווערט קענן בשטין
 פר דעם מינכן דער אזו גרוש אונ' שטרק איז אונ' דער
 בשווערר דער טייביל איז מיט פיל צייברייא איז.

אזו ווארן זיא גטאן אין איינע גרושין פלץ אונ' ביימיר וואקסין דינן. אונ' דיא יודן שטונדן דינן הרום אין דעם פלץ. אונ' דיא אנדרן פעלקר אופן אויף דעם גבייא דאז זיא האפן גמאכט אונ' אזו בלד אז דיא יודן העטן פר לארן זא וועלט דער מינך אל דיא יודן האפן גטיט. דער ווייל עש וואר אזו פר בונדן גיווארן פר דעם קיור. נון שטעלט זיך דער מינך קינן איים. אונ' שפראך וואו טרייבן דיא יודן גשפאט אויז מיר וואז געבן זיא מיר צו קונסטן איין קליין הינקדיג גידר מענדליין דא דער שראקן זער כל ישראל גרינגו הרום. אבר דיא שלוחים דיא דא האבן גזעהן דאז וואונדר דאז עז זיא האט איין שטראס גפירט איין זולכן קורצן דא שריאן זיא אין דעם פלאץ דאר. דאז צייבריר דאז האשט גוויש נאך ניט מארגן גזעהן. עז ווערט דיר דיא וועלט נאך צו ענג מאכן.

אזו פרישטן זיך דיא יודן איין וויניג פון וועגין ריד דיא שלוחים.

נון הוב דער מינך אן אונ' בשוואר אל דיא טייביל דאש זיא איים זאלטן ברענגן איין גרושי שטעהליין שטאנג ער מיינט ער וועלט דער מיט דאז קליין יודליין צו דריבר צו הויאן. ער גאם דיא שטעהליין שטאנג עז העט זיא קאם איין גאנץ הער קענין אויף היבן. אונ' וואורף זיא מיט קרפט דער שירים אין דיא ערד וואז די ערר דריבר צו שלום, נון שריא ער צו דעם יודליין ציך דאז זיא ווידר הרוישר. אונ' זונשט דער שלאגשטו אל דיא יודן; ווען די הושט מיך צורניג גמכט דאז איך מיך וויל איבר קיינע דער בארמן. עז איז גלייך אז ווען דאז זיא אל ווערשט אום ברענגן. נון איילט באלד דאז הינקדיג מענדליין דאז שפראך צו איים מיט לישטן דאז זעלשט זיא ניט האפן אזו טיף הניין גווארפן וויא קאן איך זיא דער לאנגן. נון בלד האט עז איין לעגל וושר בייא איים אונ' וואר זיך ריינגן אונ' וועשן זיין הענד אונ' שפראך נון זיכט אויף איר ליפן ברירר מיין עטץ יודן. אונ' [5 b] עטץ קרישטן. אונ' אויך איר היידן. זיכט וואול אויף. אונ' דאז מינך וויא דאז ווערשט

קאנן בשטין. איך זאג דיר איך ווייט וואש אונטר דער
ערד איז או דוא ווישט וואש דא איז. דוא הושט דיזי
שטאנג דא אונטר גווארפן אונ' איך וויל זיא פון אונטר
דען קיניג שטול הרויש ציהן.

דער קיניג וואר זיך פר וואונדרן פון ריד דיון יודן
אונ' זאך דאו עז נאם מיט זיינם קליין פינגרליין אונ' גראפט
איין לאך אונ' דער ווישט דיזי שטנג אונ' צוך אן אלי מיא
הרויש אונ' ווארף זיא אין דיא היך דאו מן קוים זיא זאך
אונ' ליש זיא אים ליפטן שטין אונ' שראך צו דען מינכן
גילנג דוא זיא איך האב זיא ניט פר בורגן גלנגשטו זיא
ניט. זא זאל אידר מאן זעהן היינט דיין היפט זאל שטעקן
גאר שון דרויף. אונ' וויל זיא טרייבן אין דאו ווישטנייא
דאו דא נימר מער קיין מענש הין קומן אז אונ' דוא אונ'
דיין לערנר ווערן קיין מכת קיגן מיר האבן

דא וואלט דער מינך מיט זייני קונשטן דיא שאנג
גלנגן אדר ער קונט ניט ווארום עז הוט זיא אוו אין דיא
היך גוורפן דאו קיין טיבל קונט שוועפן ער קונט דאו
ניט אונ' וואר בייא שנדן פשטין דא זאנט ער מיר וועלין
איין אנדרי קונשט בוויין דער ווארטן דאש ער האט דיא
שטנג זאלן פער געשן. אונ' מכת זיך אבר ברענגן צווייא
גרושן גהויעני מילין שטיין דא זאנט ער איך האן זיא
אליין בישאפן. אונ' גינג באלד אונ' צו מאלט זיא קליין
צווישן דיא הענד גלייך אז ווען איין מאן צו מאלט איין
שטיקליין לאם און קאלך.

זוא ענטפרט אין דאו קליין יודליין דוא זאגשט מיר
דוא האשט דיר זיא בישאפן עש איז מיר קיין וואונדר.
דאו איך זיא ניט בישאפן קאן. ווארום איך בין קיין גאט
ניט. אבר איך האף אן גאט יתברך הילף דאש איך וויל
מיר זיא אויך אוו בישאפן. גון גינג עש הין מיט זיינר
גיבעט אונ' מאכט איין ווינד קומן דער זאלט אלי דיא
ברעקליך צו איין אנדר וועהן. דען ער וואר נייארט נאר
דריין בלאזן ווא ווארן דיזי ברעקליך צו צווייא טייל. אונ'
ער קנעטיט דיא ברעקליך גלייך אז ווען איינר איין טייג
קנעטיין טוט אונ' מאכט צווייא מילין שטיין פיל ברעשיר אז
דער מינך זייגן, אוו באלד נאם עש דיזי שטיין און אלי

מיא אונ' צו מאלט זיא או שטאכ. זא [a 6] מאכט צו איין ווינד
 קומן אונ' ליש זיא אויף טראגן אין דיא היך צו דיא זעל-
 ביג שטאנג, דא :אך זיא אידר מאן אבר, נון ער קאנט
 זיא ניט גרייכין נאך גילאנגן. אונ' דער מינך בלייבט אבר
 אמאל בייא שאנדן בשטיין.

נון זאנט דאש יודליין ווידר וויא לאנג זאל איך מיך
 נאך מיאן מיט דיר אונ' דוא קאנשט גאר ניט בשטיין קיגן
 מיר, נון וויל איך אויך עטליכי קונשט טאן אונ' טרייב
 דוא זיא הין וועק, אדר מאך זיא קומן. דא וויל איך מאכן
 איין פיאר פלאמן היראכ פון הימל אונ' לעש דוא צו אויו.
 אודר צינד דוא עש אן אונ' איך וויל עש אויו לעשין.

אזו באלד שפראך דער מינך וואש פר קונשט או
 עש איך וויל צו וואול אויש לעשין, אזו באלד מאכט דש
 יודליין איין גרוש פיאר הראכ שיטן פון הימל עש רינגיט
 זיך גלייך או וויא איין שלאנג דיא זיך ציכט נאך אירי
 לענג אזו בראנט דאז פיאר גרונט אונ' הייט אונ' אלי
 ביימר אונ' קרייטיר פר ברענט נישט. דש נאם אידר מאן
 גרוש וואונדר. נון שריא דאש יודליין צו דען מינך לעש
 אויש עש האז נון גינוק גיברענט. נון בראכט דער מינך
 פון אונטן אויף איין גרוש קוואל וואשיר דער שום אויש
 דער ערדן דער זאלט ביליך פאר לעשט האבן. זא גינג דאש
 פיאר איבר זיך אונ' פר ברעניט דאש וואשיר אונ' ברעניט
 פיל בעשר דער נאך אז דער פאר.

נון זאנט דער מינך איך ווייו עש ניט אייש צו לעשין,
 דא זאנט דאש יודליין לאש נאך איין קליינש וויילן ברענן
 ביז דאז עש פר ברענט גאר דיין ברונן דען דוא אויף
 גבראכט האשט דאש די לייט ניט זאלן זאגן דוא בישט
 גאט אונ' האשט דיין קוואל בשאפין. אבר איך זאג דיר דוא
 ווערשט באלד צו הימל פארן האשטו עטוואש צו שאפין
 אויף דייו וועלט זוא זאג עש. ניט געדענק דאש דוא ווערשט
 דיך בשירמן מיט דיין קונשט דוא קאנשט קייני
 מער דען איך האב פר ברענט זיא אים פיאר אלי
 זיא דיך האבן גלערנט. דען איך האב דו פיאר אופן פון
 דען גלגל אש גבראכט. דען איך האב זיא אלי וואול גזעהן
 שוועפן איבר דיר זוא האב איך זיא אלי פר ברענט.

אזו באלד זאך דער מינך איבר זיך דא זאך [6] ער
 קיינר זייני לערנר. דא פר צאגט ער גנץ אונ' וואר בלייך
 אונ' ציטרט אונ' באט עז ליבר איך וויל דיר דינן אונ' לאו
 מיר נייארט דאש לעפן.

דוא זאגט עז איך וויל דיר דיין לעפן ניט בעמן איך
 וויל דיר צו מאלט ניט אן רירן וויא וואול דוא האשט מיר
 פון מייני ברירר אזו פיל דער שלאגן. איך זאלט דיר טיטן
 מיט שווערי מיתות משונות.

נון גנעהנט דאו יודליין צו דעם פייאר אונ' זאגט
 זיכט צו מיט וואז דיא לייט פייאר אן מאכן. וויל איך דאש
 אויז לעשין. אונ' ער האט עש ניט קענן אויש לעשן. מיט
 וואז אידר מאן אירי פייאר אויז לעשט. נון עז בלאזט אויף
 זייני בקין אונ' בלאזט איין בלאז אין דאש גרוש פייאר דא
 לענגט דאו פייאר אין דיא היך אונ' ציך זיך הין אויף קען
 פאר אונ' זיא זעהן דען נייארט דאמפף אונ' רויך אונ' קיין
 פייאר מין. דען עז וואר שון לנג גשאטן אנויף אין זיינע
 ארט. נון פילן זיא אלי אויז איר ענצלט.

נון שפראך דאו יודליין וואז זאל איך פיל קונשטן
 מאכן איך טוז זעהן דאו איך פר טרייב דיא שטאנג אונ'
 מיל שטיין דיא דא שטינג אין דיא היך דאו דיא לייט ניט
 זאלן זאגן דוא בישט גאט גוועזן. נון בלד עז זאגט צו
 דען מינכן דיין הוכן בוים אונ' דיקר דער איו נאך גיא אב
 גהקט ווארן זינט נח דיא לאר האט גמאכט דער הקט אין
 אב אבר דער איו ווידר אן דיא שטאט איך וויל אין ביגן
 צוא דיא ערדן איני הלט דוא אין אויף ווען איך אין גביגט
 האב אן דער ערדן דאו ער ניט ווידר אנויף שנאפט. אודר
 איך ווילש טאן אונ' ביג דוא אין.

אזו גדאכט זיך דער מינך אבר ווידר צו קונשטן
 דארך זייני מעשה שדים אבר ער זאך קייני מער. נון שריא
 ער אונ' יאמרט מיט אים זעלבשט אונ' שפראך וויא האט
 עטץ מיך פר לאוין ליבי מיינשאר מיין. דאך זאך ער נישט
 דא ענפרט נון אבר דאו יודליין וואז זאל דאו וויינן אונ'
 יאמרן. איו דיר דיין פאטר אודר מוטר פר גאנגן מיט
 גישפאט. אבר אים גינג קיין גילעכטיר איין ער ווער גערן
 פר שאנדן לאנג טוט גיוועשט. דען ער וואושט ניט צו

ביגן דינס שטארקן אונ' דיקין הוכן בוים דא וואר עש שרייאן אבר וואו זומשטו דיא לייט. אונ' הערין היא צו ווארטין זאג וואו דוא [a 7] קאנשט אודר ווילשטו אין הלטן דאש ניט ער זאל אויף שנאפין זוא גיטרויא איך אין גאזש קראפט אין צוא ביגין. זוא שפראך דער מינג איך וויל אין אויף הלטן דאז ניט ער זאל אויף שנאפין.

זא ביגט דו יודליין דיין דיקן בוים פר אויגן אידר מאן גלייך אז וויא מן איין דיגש קליין שטעקליין טוט ביגן אונ' שפראך צו דעם מינכן בגרייף אין שטרק ער איז יוא גבונן ביז אן דיא ערד הלט אין. ניט הלב אוז לבג אז דיא הלב ווייל אז איך האב נידר גבונן. דא וועלט דער מינג ניט קומן דען אים וואר דאז איין בוויא.

דא שריא דאש מענדליין הוך גבארן קיניג אונ' אל דאש [!] הערן זיכט דא הין וואו דער איין מאן איז צו איפניטויאר אונ' צו קונשטן דא שעמט זיך דער מינג דען זיין זין וואר ניט גוועזט דו דאש יודליין העט זאלן קענן נידר ביגן דרום האז ער גואגט איך וויל אין הלטן דאש ניט ער זאלט אויף שנאפין אוז וויניג אז ער אין ביגן טוט אוז וויניג בדרפט איך אין צו האלפן. אבר דא ער זאך דאז עז אין האט יוא נידר גבונן אונ' עז טעט אים יוא שנד אן זא מוזט ער גין ווען ער שון זיין מיתה העט דא פר זיך גועהן אונ' פר גרושר שנד זא גנעהנט ער צום בוים.

דא שפראך דאש יודליין ניט ריר מיך אן אונ' בגרייף דוא אין שטרק. אז ער אין בגרייף אונ' ער זאגט איך ריר דיך יוא ניט אן. דען שריא עז זיכט אוב ער אין קאן הלטן נידר גבונן אז איך ווער לאזין גין. דער מינג בפאשט אין הרט אונ' עס ליט גין דא שנאפט דער בוים קען פאר אונ' שמיצט דען מינג מיט קראפט דאז אים דער קאפף אויף שפראנג אונ' אידר מאן זאך דאז ער פלוך אין דער היך מיט גרושן קרפט אונ' בליב שטעקן אן דיור שאנג אונ' דער לייב קאם צווישן זיא צווייא מילן שטיין אונ' לויפן ארום אן דער שטנגן אונ' פלוך אלו מיט אים אין דיא ווישנבייא וויא עז גזאגט האט פאר.

גון האט עש ישראל דער ליוט אונ' דער קיניג יענדרישי מרסין פון לאנץ אל דיא וואונדר זאך אונ' אלי

מלכים אונ' הערן אונ' פעלקר דו זאך עטלכי זאכן אונ' עטליכי הערסן [!] נון גינגן איטליכר אין זיין גצעלט מיט מנוחה אונ' פרייד דאו ניט זיא דארפטן מער פארכט צו האבן פר דעם מינג. אונ' דער קיניג אונ' דיא פעלקר דיא האבן דיא יודן גינשטיג דארך וואונדר דיום מענדליין.

אוקאם אויך ר' מאיר [7b] ווייב צו פראגין דאש יודליין אונ' דיא שלוחים וואו איר ר' מאיר ווער הין קומן אונ' אוב ער גשטארבן ווער דרום דו ער מיט אין ניט קומן איז זאגט איר דש יודליין דיא זאך אונ' וויא די בני מושיעים ניט האבן אים וועלן רשות געבן צו זיין מחלל שבת במזיד. אך מיר האבן זיא ניט דער לייבט צו קומן ווידר איין היים איך מאג איין ווייב נעמן אין דיום לאנד אונ' דוא מושט איין אלמנה חיה פר זיצן אל דיין טאג אונ' ער העט דיר גערן איין בריב גשריבן פון דעם גט ער האט ניט טארן שרייבן אם שבת אז ער איבר גפארן איז דען באך נון סמבטיון דען דיא צייט פון דעם מינג איז דוא גוועזן, אונ' איך האב מיינס ווייב אויך קיין גט קעגן לאוין. אונ' דאו אלו פון דאש דאוניג וועגן אונ' וואו ער אנטפאטן האט אין שול צייט קיגן דעם אובינט דאש וויל איך קיגן כל הקהל זאגן אונ' ער גינג אין דיא שול.

דא מן האט גאורט זוא זאגט עז הערט כל הקהל הקודש דאו האט אייך אנטפאטן רבי מאיר שליח צור. ער האט פון אייערט וועגן מוון פר לאשן זיין ווייב אונ' זיין גבורד אונ' האט איין גרושי טאכטיר אויז צו געבן אונ' דאש ווייב בדרך שפיו. דא האט ער אייך אלי גבעטן איר זאלט מיט איר טובות טאן אונ' זאלט דאש ווייב טרישטן אונ' שפיון אונ' דיא טאכטיר אויז געבן איר איינס קעשט= ליכן מאן. אונ' איך אי איך בין הין וועק גצונגן זוא איז ער מיין איידים גווארן דעם [!] איך האב אים מיין טאכטיר גיגעבן.

זוא ענפרט כל הקהל וואש איז בילכר אין דער וועלט צו טאן אז דאש דער צדיק אונ' דער חסיד דער פון

אונזערן וועגן האט גוואגט זיין לייב זאלן מיר אים דאו
 גבעט ניט גווערן ווען ער אונש איין גליד טעט אן הייטן
 עש ווער אים וואל בילך צו געבן אונ' ניט צו פר זאגן
 אפר אונז דוכט בילך צו זיין דאו איר זאלט דיום גנאד טאן
 מיט דיום צדיק או ער האט מיט אייך גטאן אונ' האט
 אייערי טאכטר גנומן וואו קובן מיר איין קעשטליכר מענשן
 גפינדן. דא פרייאט זיך דאו אלט ווייבלן פון דיום איידם
 דא זיא הערט דאו עש זאגט יוא אונ' בלד קאם זי צו
 אירר טאכטר אונ' זאגט דיין פאטר הוט דיך וואל בשטאט
 מיט איינס תלמיד חכם אונ' זאגט איר דאו וועזן גאנץ אוו
 דו דאש יודליין איין חתן איז אונ' דער טאג וואר ערב
 שבועות דא זאגט עש ער האט מיר לוייה נאך גיטאן אונ'
 [8] האט גימכט אים גין איין זמר אויף זיינס נאמן דען האט
 ער מיך גיבעטן איר זאלט עש זינגן פון זיינט וועגן ער
 איז אויך גיחתמת. (מאיר בן רבי יצחק יגדיל בתורה ובמעשים
 טובים אמן חוק ואמץ).

דאו איז בילך דש איר פון זיינט וועגן זאלט עש
 זינגן אונ' דער ווארטין דאש זיין נאמן זאל ווערן גראכט
 צו אלי גיבורד אונ' זאלט עש לאשן ווישן דיא גישיכניס
 אונ' ווערק דאש דא איז מיט אים אונ' זיין גיבורדא דאש
 מאלט גישעהן אונ' עש זאגט אוו. מארגן זייט אנטפגן אויף
 אייך צו זינגן איבר דיא ספר תורה וואו איך אייך ווער
 זאגן אונ' דאש קהל וואר זיך ברייטן נאך שבועות איין
 ברייליפט צו מאכין אונ' ער נאם זיך רבי מאיר שליח
 צבור טאכטר.

אונ' רבי מאיר שליח צבור נאם זיין טאכטר אונ'
 האטן דאש יאר הרום איין זון דען הישן זיא רבי מאיר
 אונ' הישן דאו גישלעכט גישלעכט פון דן דיא ווייל דש
 עש פון דאש גישלעכט וואר פון דן יעקב אבינו זון אונ'
 דיא אלט שפייזט עש אונ' גאפן אים פיל געלט צו מארגן
 זאגט עש אז מיר זינגן אלי שבועות דו זמר פון אקדמות
 אונ' איבר דעם באך סמפטיון דרום דאו גאט יתברך האט

די וועלט בשאפן פון וועגן דו זיא זאלן הלטן דיא תורה
אונ' דינן מיצן מיר זיך אונ' לערנן.

דאז אקדמות רעט אויך פון גאט וויא ער דיא וועלט
בישוף אונ' דיא צייכין אין מצרים אים זעלביגן גלות זיין
מיר. גוועזן דען זיין מיר שבאים קומן הינטר סמבטיון אונ'
האבן קיין גלות מער גיהאט אלז וואש דארט הרום וואונט
דאש מוז אונש (מס) געפן. אונ' איז דינן גימאכט פיל לוב
פון גאט יתברך דען זאלט איר אויך זאגן ער איז גימאכט
אויף צווייא אלף בית אונ' דען רבי מאיר גימאכט האט
דאש רעט פון דעם גלות וויא אונש די עפומ' וועלין אן
רייצין צו דינן אירן ע"א אונ' וויא מיר אינן ענטפרן זולן אונ'
ריד פון משיח אונ' חלק לעולם הבא אונ' גן עדן אונ' די
האט דיום אקדמות דער טראכט. מיט צווייא אלף בית
איז עז גמאכט.

דא היבט זיך אן מנן אונ' וואו איז דיין פריינד. דינן
איז זיין נאמן גצייכנט אונ' נאמן זיין פאטר יצחק דער
בייא. פרק פר ד'ך מיט דיים הרץ פרייא. ווערשטו דא אינן
לייאן. זא ווערט זיך דיין הרץ דער פרייאן. אונ' ווערשט
אך ווירדיג זיין אנדרן גבאט גאט ית' צו טאן. אונ' פון אים
ווערשטו האבן איין גוטן לון.

בון היבן מיר טייטש (אקדמות) אן
אונ' (ארכין) ווערט דר נאך שטאן.

אקדמ'ת אי איך אן היב צו ריין. אונ' בגין צו שפרעכן.
אולא אט ערשטן וויל איך געמן. דרלייבא אונ' דער לייבנש.
בבי מיט ריד צווייא אודר דרייא, זא וויל איך אן היבן
מיט שאלונג.

בברי מיט רידא אונזרם בישעפר אונ' דער דא טראגט
דיא וועלט צו דער עלטר.

גבורן שטערקן איביגליכן צו אים. אונ' ניט איז גינגיין צו
בישיידן.

בויל פערמיט ווערין דיא הימל. אונ' רארין אל דיא
וועלטר [!].

דינו טינט ווערן אלי מער. אונ' אלי וואשר זאמלונג.
דיירי וואונג דאז לנד שרייבר. אונ' צייכנונג דו גשריפט.

הדר	שוניקייט דו הערן דער דא איז אים הימל. אונ' איז גיוועלטיג אין די טרוקניש: [b9]
הקם	ער אויף גריכט דיא וועלט אליין. אונ' ביצווינגט זיא מיט ביצווינקניש:
ובלא	אונ' אן מודיקייט ער האט גיגרונט פנשט זיא. אונ' איז קיין שוואכקייט:
ובאתה	אונ' מיט אין לעשטירא איין גרינני די זעלביג איז די היא דו ניש אן איר איז קיין טאשטונג:
זמין	ער האט בירייט אל זיין ערבייט אן דיוים טאג דען זעקשטן.
זתור	לויטריקייט זיין ווירדיקייט איז גילובט אויף שמעל די פייארונג:
היל	היר טויונט מאל טויונט. אונ' צעהן טויונט דיא אים דין:
חזתין	נייא ענגיל ער בישאפט אלי מורגינש גרוש איז זיין ווארהייט:
טפי	פיל ברענדיגי ענגל: אל צו מאלט זיין גיקרינט פעטיך זעקש.
טעם	איין ריד ביו דו עז ווערט גיגעפן צו זיא. זיא שווייגן מיט שווייגונג:
יקבלון	זיא אנטשאנגן דיום פון דיום. דאז ניש איז מיט זוימונג:
יקר	זין ווירדיקייט איז פאל אלי לאנד צו גידריט דיא הייליקייט:
כקל	אז שטים פון פאר דיוש אלמעכטיגן אז שטים וואשר זאמלונג:
כרובין	ענגיל קיגן גלגלין. זי דר היכן מיט גשרייא:
למחזי	צו אן גיויכט מיט בליג דש אויג. אז שום פון פפיייל [ן] זיין בוגן:
לפל	צו אלי שטאז דש מן זיא הין שיקט זיין נווארנט מיט דער באטשאפט:
מברכין	זיא לובן איין לובונג ווירדיקייט מיט אלי שפראך ריימונג:

מאתר	פון הויזשטאט זיין רואונג דז מן ניט בדרך צו זוכין אין
נהים	עש ברומט אלי הער דאו דא איז אים הימל זי לובן מיט זארגן: [a10]
נהירא	עז איז דער לייכט זיין קיניגרייך צו גיבורדא אונ' גיבורדא צו בשיידן:
סדירה	עז איז גיזעצט אן זיא זיין הייליקייט אונ' אז ער איבער פארט די צייט:
סיומא	איין אויף הערונג פון צו אימר מער. אונ' אויך ניט צו די שמטה:
ערב	ישראל זיין גיליבט כון ערבא. דיא זיין ביזעצט מיט ביזעצונג:
עבידה	זי מאכן צו אים זיין ווילן. או דיא זון אויף גיט אונ' אונטר גיט:
פרישין	איין בישיידונג צו זינר גאב צו דיא דוא טונין זיין ווילן:
פרישותיה צבי	בישיידונג זיינש לוב זי קינדן אין דיא צייט: ער האט גיוועלט אונ' גילושט אונ' ביגערט דאו זיא זאלן זיך מיאן ישראל אין דער תורה:
צלוחתהון	איר גיבעט מיט ער און אנטפונגט. אונ' עש הילפט איר גיבעט:
קטירא	דיא תפלה איז גיקניפפט צו דעם דר דא לעבט איביגליכן אום ווילן איידא דער תורה:
קבל	אום ווילן ער דער תפילין דיא דוא זיין ביזעצט מיט ביזעצונג:
רשימה	דיא תפילין זעלבשט זיין גיזייכניגט מיט קלוגה הייט אונ' מיט זין:
רבותה	אום ווילן הערשאפט פון ישראל דיא דא לייאן אין קריאת שמע:
שבת	לוב דיא זיא הערין איביקליכן. איין זאג איין רייגי:
שפר	בשינט איז אויף אים צו קינדן. פון פר זיין קיניגרייך:
תאין	זי קומן אונ' זאמלין זיך איין. אז אינדן דאו מער:

תמיהין זיא פר וואונדירן זיך אונ' פראגין צו אים. אים
וילן גישעפט צייכנונג דער תורה:

[b10] אלהיא היבט זיך אן נאמן פון רבי מאיר
אונ' פון זיינם פאטר:

מנן און זאגן דיא פעלקר וואו אונ' וואו איז דיין
פייגט דער דא איז ביישיגט מיט גישטלט:

ארום פר וואר אום זייגי וועגין בישטו ווארן גישלאגן
אונטער דער ליבען:

יקריה דוא בישט וואל ווירדיג אונ' צימליך בישטו
היא ווילשטו דיך אונטר מישן צו דיא הער=
שאפט:

רעותך דיין ווילן וועלן מיר טאן צו דיר אין אלי ענדן:
בחמתא מיט קלוגהייט ישראל ענטוורט צו זיא איין טייל
צו לאזין ווישן זיא:

ידעתון זיא ביקענין דיא ווייזן צו אים. מיט דער
ביקענונג:

רבותכון אייער הערשאפט וואו איז זיא גיאכט קיגן די
זעלביג לוב גאט:

רבותא זיא הערשאפט פון אונורם בישעפר דאו ער
ווערט טאן צו אונש ווען ער ווערט קומן משיח
במיתי זא עז קומט צו מיר דאו ליכט אונ' בידעקט
צו דיא זונדר דיא פינשטר:

יקריה זיין ווירדיקייט אז ער אנטפלעקט מיט שטארק
אונ' מאכט:

ישלם ער ביצאלט פר געלטונג צו דיא זינדיגר אונ'
א אים ער ווערט אונמערין:

צדקתא די גירעכטיקייט צו ישראל פאלק דו גליבטין
אונ' גאר גרוש איז זיין ווירדיקט:

חדו אין פרייד אין גאנצי זא עז קומט אונ' אין
גאט אין רייני:

קרתא די שטאט פון ירושלים אז זיא ווערן זאמלין
זיך ישראל דיא פר טרייבני:

יקריה זיין ווירדיקייט איז גיחארפין אויף אים. בייא
טאג אונ' בייא נכט:

נגונוהי	זיין חופה זיא מאכן צו אים. מיט לוב דער קרון: [a11]
דזהור	דיא קלאַקייט פון דיא וואלקין נאך צאל דער קרון:
לפומי	דער נאך דש עז ווערט גיטאן מיט ווערק דער מונד פון דיא צדיקים זיא מאכן איין חופה:
בתכתכי	מיט שטיל גאלד גים אויף זיבן דער שטאפפלין:
תחמימי	גימערקין דער צדיקים דאש אן איו גישטעלט פאר גאט יתברך דאש ער איו מיינשטיר דער ווערקן:
וריוויהון	אויף איר גישטאלט איו גלייך צו זיא אין הימל דער פרייד:
רקיע	דיא הימל אין איר לויטרקייט אויף דיא שטערן אין איר קלאַרקייט:
הדרה	די שונקייט דאש ניט איו מיגליך צו בישידן מיט לעפצן:
ולא	אויף ניט עז איו ניא גיהערט אויף גיזעהן צו קינים וואר זאגר:
בלא	דאש ניט עש גיוועלטיגט אן אים קיין אויג אין צווישן גארטין דיא זענפטין:
מטיילי	זיא דער מייאן זיך איין דער מייאונג מיט טנצינג [!] דער שכינה:
עליה	ישראל ווערן טייטין אויף אים מיט דיא פינגר אויף ווערן זאגן אויף אים דא ער פר וואר מיט דיא ווארהייט:
שברנו	מיר האבן גהאפט אויף אים אין די גפענקניש פון דיזם פר טריבניש מיר הובן זיך גישטערקט אין זיינם קלאבן.
ידבר	ער פירט אויף איביגליכן או דיא יונגין מיט ווארהייט.
מנת	איין גאב צו אויף איו פון פאר מאלט דיא איו בישידן מיט בישידונג.
טלולא	דיא דער מייאונג פון לויחן אויף דיא אוקשן אויף דעם בערג דען הוכין.
זהר	אויף איינר מיט דעם אנדרן דען זיא ווערן זיך פאר ווערן אויף ווערן מאכן איין שטרייט. [b11]

בקרנוהי	מיט זייני הערניר עש ווערט שמושין דאש פין דאש גרושי.
יקרטע	עש ווערט שטאכין דער פיש לויתן מיט זייני פלוס פערדן אונ' שטערק.
מקרב	ער גינעהנט צו אים דער בישעפר מיט זיינס שווערט דעם גרושן.
ארסטון	איין מאל צו דיא צדיקים ער פירייט איין מיטאג מאל.
מסחרון	זיא אום רינגילן אונ' זיצין. אויף שטול פון פארפונקיל אונ' גוטין גישטיין.
נגיין	צו ווערט זיך ציהן פאר זיא פון באלוזם דש וואל שמעקידיג באך.
ומתפנקי	אונ' זיא ווערן זיך זענפטין אונ' זעטין מיט בעכר דער זעטונג.
חמר	דער וויין דער דא איז בישאפין פון זעקש טאג דער בשעפניש דר איז גיהאלטין אים קעלט.
זכאין	איר זייט וואל ווערדיג דאז איר האט גיהערט לוב פון דיום גיזאנג.
קביען	מיט ביזעצונג אל זוא ווערט עש זיין אין דיא זעלביג גיזעלשאפט.
ותזכון	אונ' איר ווערט זיין וויידיג דאז איר ווערט זיצין אם איברשטיין דיא צייל.
ארום	אום וועגן דו ער פאר נעמט צו דיר זייני תורה דיא דא איז אויז גאנגן אם בערג סיני מיט שונקייט.
מרומם	ער איז דער היכט אונ' גילופט דער אלמעכטיג גאט אם ערשטן אום [!] אם הינטרשטן פון דיזי זועלט.
צבי	ער האט גילושת אונ' ביגערט אן ישראל ער האט בענטפערט [!] צוא אין דיא תורה.
[a12]	דאש זאגט מן פר אנכי אן שבועות.
ארכיין	ער נייגט גאט דען הימל אויף בערג סיני. אונ' זאגט צו משה זיין ווארהפטיגן קנעכט קום אונ' גיא הרויף:

בני די קינדער מיין פאליש ניט זיא ווערן ער שרעקן
 דיך. דיא ביצוואנג דיין עלטר פאטר אברהם
 פון ערשטן.
בומרין גליאנדיגי קולן דאש קלך אובן וואר דאו פיאר
 פון נמרוד. אונ' ניט עש קונט פר ברנן דיא
 פיס דיינש אלטן פאטר אברהם.
דבק לית ניט עש זאל ביהעפטין דאש פיאר פון מיינם
 ענגיל אן דיך. דען עש ווערט זיין מיט דיר
 דאש פיאר דו דא פר ברענט אלי פיאר.
הא אנא פר וואר איך וויל קליידן דיך אין פירפל וואל
 מיין דאו מיינט דיא וואלקן דו ניט ווערן גינעהן
 דיא ענגיל אונ' דוא זאלשט ביצווינגן אן זיא.
וקבעית אונ' איך וויל זעצן הערניר. דאו איז גלאנץ
 דער שונהיים אן דיא הייפט דאו ניט איין מאן
 זאל קענין גינעהן צו דיר.
זערא ער זאל ניט קליין זיין גיאכט ביי דיר משה
 דען דוא ניט וויישט וויא גאר ליבשאפט אויף
 מיר.
חיקים אלז לעבנדיג אונ' בישטעטיג איך בין זוא האב
 איך בישאפן דיין גישטלט. אי ניט איז גיגרוגט-
 פעטטיג [ן] די ערד.
טרובי הערן דו הימלש זיא שטונדין אונ' פר וואונדרטן
 זיך דיור גאסט אלהי ווער אישט ער.
יהיה גאט האט געבן ער לויבגש צום פלייש אונ'
 בלוט צו גינעהן אל הער אונ' ווער אישט און
 איין הער.
כד חמון אלש די ענגיל זאכן דו גאט און ענטוורת צו
 זיא דיון גסט גיב איך צו ערקענן אייך.
לענותנותה צו דער דעמוטיקייט דו ער ווערט גרופן משה
 הירט צו מיינר קינדער אונ' ווארהפטיגר מייני
 הויו. [b12]
מכו זיא נידרטן זיך דיא הימל אונ' ער היכט זיא
 די נידר ערד דא ווערט גיפונדן דאו ער שטונד.
 צווישן דען ענגיל דיא היישן חיות הקודש.

דיא פֿר וואַגלטן דיא ענגל אונ' שראַקן די אופנים אלז זיא זעהן משה דאש ער גינעהט צו דעם וואַלקין.	בער
האר אירש הויפט זיא שטונדן אויף זיא אל מיט איין מאל. דיא גישטלט פון יעקב. זיך אויף גיריכט צו קיגן אים.	שערות
גיא הרויף אונ' קום אל הער הערט מיני קינדר אלזו שריא פון זיינס שטול דער הויך [!] קיניג הויא צו דיר צווייא טאבלן פון ספיר דאז אונטר שטול קיניג דאז לעבנדיגן.	עול פסל
פרייליך וואר דאש הערץ פון משה. אונ' ער פרייאט זיך. דז דער דער ברמיגי גאט. זיין פאר שפראכיר וואר.	צהיל
זיא גינעהנטן דיא ענגלן צו שטול דען ווערדיגן אונ' שפראכן מיר ביטן דיך. ניט ער זאל גיוועלטיגן אן אונש.	קריבו
הויפט דאש פעלזן מיט דען שטאב האט ער צו בראכן אונ' מיר זיין הרט צו אים צו ביצווינגן דער אלמעכטיג גאט שפראך צו אים ניט דוא. זאלשט דיך פערכטן דען מייני זאג זאלן זיין צו דיר אין דיינר הילף.	רישא שדי
נעם מיין תורה אונ' נידר דיך. דען ניט איך האב גיפונדן אין מייני נביאים איין ווארהפטיגן אלש דיך:	תסב
תם ונשלם שבח לאל בורא עולם	

עטלעכע הערות צום טעקסט:

פ"י 22 b = פירט 1 b:

פר אנגסט — חלמודיש: האי מאן דאיבעית... ליקרי ק"ט
(מגילה ג), חי דאס ווערטל: „האסט מוראז — ליען קריאת שמע“ זע
אויך עלעסט „חאונדער-אוצר פון דער יידישער שפראך“, דאס דאוונען, 20.

פ"י 28 b = פירט 5 a:

„טרייבן“ — זע ד"ר מ. היינריכס לעקסיקאלאגישן עטיוד
„טרייבן“ אין „צייטשריפט“ I, נומער 12.

פ"י 33 a = פירט 7 a:

דער נאָמען פון דעם קיניג איז פארשידן אָנגעגעבן. אין פ"י
הייסט ער „יענדורש מערטן בון לניץ“, אין פירטער דרוק „יענדרישי מרטין
פון לאנץ“; אין דער אויסגאבע 3 (זע ביבליאגראפיע אויבן ז' 9) פשוט
„מרטן דילאנק“; אין דער אויסגאבע 4 איז דער נאָמען אינגאנצן אדורכ-
געלאָזן, טישטייט פאם „דר קיסר“; אין דער אויסגאבע 5: „קאַרן דילן“.

פ"י 34 a = פירט 8 a:

דער פולער אַקראַסטיכאָן איז: מאיר ברבי יצחק יגדל בתורה
זבמעשים טובים אמן חזק ואמץ. זע דצחידוֹזאָן, אוצר השירה והפיוט,
א 7314.

צו: יצחק ריווקינד, די היסטאָרישע אלעגאָריע פון
ר' מאיר ש"ץ

(פילאָלאָגישע שריפטן פון י"ו"א III ז"ו 1—42)

קאָפּויר, קאַריק.

דרוק פירט זי b3 (= כ"י 26a): „דען ווארום עז טוט
שטייניר אויף ווערפין פון ויינס גען פאר“ (= כ"י „אין
די היד“). אין נומער 3 איז עס „אויף קען פאר“, נומער
4 „אויף קע פאר“, און אין נומער 5 פעלט אינגאנצן דער
אויסדרוק.

די ועלביקע זעלטן אינטערעסאנטע פאָרם חורט זיך
איבער ווייטער אויסנאָבע פירט זייט a7 „דא שנאפט דער
בוים קען פאר“ (= כ"י b32 „דא שנאפט דער בוים
אנטפור“). אין נומער 3 לייענט זיך אזוי: „אין שנאפן דען
בוים קען פאר“, נומער 4 „ליי אים גיין קיפאר“ און
אין נומער 5 „לאז אום גיין קופר“.

פון די אלע וואַריאַנטן קען מען איינזען, אז די באַ-
דייטונג איז פשוט: אין דער הייך, אַרויף.

דער ערשטער עלעמענט „גען“ (אין דער עלטסטער
פאָרם „גיין“) אָרער „קען“, איז פאַרפליבן עד היום אין
ייִדיש.

מיר געפינען אין יוסיופון (ציריך 1546) זייט 7b, קעפל
פון 3טן קאָפיטל: „בֵּוֹן בַּבֵּל גֵּען יְרוּשָׁלַיִם“ און אזוי איז
דאָס אויך אין דער אויסנאָבע פון אַמסטערדאַם 1661, כאָטש
געוויינלעך איז די פאָרם דאָרט „קען“, ווי אויף זייט רעה
אאז״וו. אין דער הגדה (וענעציע שס"ט) שטייט „גיין
מצרים“ און „גען מצרים“ אויף דעם ועלביקן בלאַט:
„אונ' יעקב אונ' זייני קינדר זי נידרטן גיין מצרים“ (זייט
ב. ב. 26) און אויף דער אנדער זייט (b6) צוויי מאָל:

„אויף ער נידרט נען מצרים“. אין „המגיד“ (פראג 1675) שופטים י"א 33: „ביו דו מן קימט קען מנית“¹

אין פארבינדונג מיט דער פרעפאזיציע „ביו“ נעפינען מיר דעם זעלביקן עלעמענט אין מנהגים ווענעציע 1590 זייט 2: „מן ווארט ביו גיין נכט אי מן ברכו זנט“, אויך דארט כג, לדב און מב; אין מנהגים-איוסנאבע פון אמסט 1723 איז אומעטום ביו קען. אין וויצנהויזנס תנך-איבער-זעצונג (צווייטע אויסגאבע, אמסט 1687) אין דער הקדמה (אל עין הקורא, זייט ב) שטייט: „און פון צפון ביו קען דרום“. אן אינטערעסאנטער וואריאנט פון דער פארם „ביו קען“ נעפינט זיך אין די פראנער בריוו פון 1618 — 1619: „דיא קינדר שי' זיין מיט נאטש הילף פריש אויף גיוונט ביונה הונדרט יארן זאלין זיא אווי זיין צו אלין גוטן“ (B 24); דא איז דער נון אפגעפאלן פון סוף ווארט. אונזערע איצטיקע יידישע ביוקנוואנען, ביוקלוואנען און דאס ספעציפיש מינסקער ביוקעלע שטאמען אלע אפ פון אלטן „ביו גיין“, און די מיטלשטופע „ביונה“ און א נון האָט אַ וויכטיקע שייכות מיט אונזער ענין.

דער צווייטער טייל „פאר“ קומט פון אה"ד און מה"ד bor אָדער por, וואָס מיינט שפּיץ, אייבערשטער דרום, הייך, שפיצבארג. פון אים שטאמט דאָס דייטשע וואָרט empor, ביי לומערן נאָך entbor, וואָס זיין פאַראַלעל אין יידיש איז דער אויבן דערמאָנטער „אַנטפור“ פון כ"י b32 און בראַנטשפיגל (האַנוי 1626, זייט מטא): „אויף ווען זיך איין ורויא זטצע אויף די ערד אורד אויף איין בנק ציכט די פיס צו אנטפאר קינן דען לייטן דאש איז איין גראשי אונצוכט" און אויף דעם זעלבן זייטל ווייטער: „אויך זול מן זי ניט [די ספרים] אום ווענדן אויף די אונזעכט זייט אורד דש אונזרשט אנטפור" (אויף פראַקט יידיש

1. דער אויסלייג „קיין“ אַנשטאַט „קען“ ווי „פאַרן קיין אַמעריקע“ איז היסטאָריש אומבאַרעכטיקט און קומט פון דער אויסשפראַך אין זעלבע אױסדרוקן: „איך האָב ניט קאַן (kən) (= קיין) געלט“ און איך פאַר קאַן אַמעריקע“, וואוּ ביידע ווערטער קען און קיין קלינגען אַלץ איינס אָן ערך חיי קאַן. די דייטשע בייפאַרם gein (דח"ב I, I, 3342) בייט אין דעם גאַרניט.

מיינט עס, אז מען זאל זיי ניט מכוון זיין און לייגן אויף דער לינקער זייט אָדער שטעלן „סיס די פיס אַרויף“.

דער איבערבייט פון לוטערס entbor אין אונזער אנטפאר איז אַ נאַרמאַלע יידישע פּאַנעטישע דערשיינונג ווי אין אַנטוויינען, אַנטלויפן, אַנטלייען, אַנטשטיין אַזוו. לויט די פּללים פון יידישער פּאַנעטיק ווערט יעדער לאַנגער אָדער אָפענער מה"ד o פּאַרוואַנדלט אין אַן וי אין יידיש. די מה"ד ווערטער: wól, hol, sol, tót, kól ווערן אין יידיש קהל, טומט, זייל, היל, וואַייל.

אַ מה"ד לאַנגער (אָדער אָפענער) o פּלוס z ווערן אין יידיש: ויער; born, tor, ôr(e) ווערן אין יידיש: אויער, טויער, בויערן.

פון דעם איז קלאַר, אז די פּאַרם גען (אָדער קען) פאר, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט שפעטער אין קעפּאר (קעפּאר איז אַ דרוקפּעלער), קי פּאר און קופּאר (פון די נומערן 4 און 5) האָט נאַטירלעך געדאַרפט ברענגען צו אַ פּאַרם וואָס ענדיקט זיך מיט -פּויער.

עס איז נייטיק צו געדענקען:

(1) אז אַלע וואַקאַלן פּאַרן אַקצענט ווערן אויסגע-רעדט נאָר פּאַרשיידן פון די ועלביקע קלאַנגען מיט אַן אַקצענט אויף זיי, און אז אין יידיש האָבן די קלאַנגען e, i אין אַ טראַף פּאַרן אַקצענט אַ טבע צו פּאַרוואַנדלען זיך אין אַ קלאַנג וואָס איז זייער נאָענט צו a (אין פּאַנעטישע אַרבעטן באַצייכנט מען אים מיט e).

(2) אז דער קלאַנג ח צום סוף פון אַזאַ טראַף ווערט זייער אָפט פּאַרשוואַנדן.

(און 3) אז אַה פון אַנפּאַנג פון אַזאַ טראַף ווערט אַלעמאַל פּאַרשוואַנדן אין דער אויספּראַך, עס מאַכט ניט אויס פון וועלכן פון די דריי באַשטאַנדעלעמענטן פון יידיש דאָס וואָרט קומט: מה"ד, העברעאיש צו סלאַוויש — אַלץ איינס. למשל די מה"ד ווערטער:

(ביי לוטערן) iewâ, jemat (שפעטערע פּאַרם itzund)
iezunt, hinwęc, enwęc, hin in, hěr in, hěr uf,

hër umb, hër under, hër abe, sölb einander, sölb dritte ¹.

זיינען געוואָרן אין ייִדיש: אַצונד, אַוואו, אַוועק, אַניין (מצח אהרן, פירט 1768 זייט 40); פראַנער בריוו נומער 31 זייט 40), אַריין, אַרויף, אַרום, אַרונטער, אַראָפּ (אין שו"ת ב"ח, פפד"מ תנ"ז ז' מ"טט שאלה ע"ב, געדאַמירט ביים ד' אפרו חג דסוכות שפ"ז = 1626, ווערט געבראַכט אַנאָ גבית ערות: „ער איז גלאַפן אַרפיט פון דען הויז“, אַקוראַט ווי אַן איצטיקער ליטוואַק וואָלט געוואָנט אַראָפּעט, כאַמטש ווען דער ב"ח אַליין הייבט אַן חקרנען זאָנט ער שוין מער אויפן דייטשמערישן אופן: „דען ער איז גלאַפן הר אב פון דעם הויז“), זאַלבענאַנר, זאַלבערדיט.

אין די העברעאישע ווערטער: בעלי-בתים, בעל-מלאכה, מלחמה, מלמד, ברונז, חול-המוער, סחותנים, שלש-סעודות, כמעט, אַן עין-הרע הערט מען אין אוקראַינע אַ קלאָרן a אין די טראַפן פאַרן אַקצענט.

די פון סלאַוויש=געקומענע ווערטער -чeмодaнтъ, по-мeрaнцъ, скeлeтъ, aкзeкyция, вepтeнo, вep-тyтъ, мaлaл, ווערן אין ייִדיש: טשאַמעדאַן, מאַראַנק, סקאַלעט, זאַקיציע, וואַרעמענע, וואַרטוט, אַמאַליע ².

צוליב די אויבנדערמאַנטע כללים פון ייִדישער פאַנע=טיק האָבן זיך די פרעפיקסן הין, ען, איין, אַן נאַטירלעך דורכגעמישט, און מען קען געפינען אויף דעם ועלביקן זייטל איין וועק, אַוועק (שו"ת רמא, 1640, זייט כטא); עווק (קב הישר פפד"מ 1705 זייט a49), היין וועק (יוסיפון, 1546, ז' b17). אַווי קען מען אויך געפינען איין היים, אַן היים און אַ היים; היין וויף, אַנוויף; היינז, אַנויז און אַווי אַן אַ שיעור.

אין געוויסע ייִדישע דיאַלעקטן ווערט דער נון פאַר=שוואונדן אַלעמאַל אין סוף וואָרט. מצח אהרן, פירט 1768 ז' טז: זענה אַ שורה פאַר זיינן, און דאָס

1 ק. וויינהלד, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, § 330 ברענגט די פאַרמען: *salbvierte, salbdryt*.

2 ליפשיץ, I.

זעלבע ווידער אויף ווייט ייִנג און אין אַ כּך אנדערע ווער=
טער. אין די פּראָנער ברייַו: דער פּרווייאה, קענה, זענה,
זיינה אַנשטאַט די פּאַרמען מיט אַ נון צום סוף (פּאַרנלייך
דאָרט אַרייַנפיר XXXIX).

פאַרבייגייענדיק איז כּראַי אַנג צו באַמערקן, אַז פּון
דאַנען, דאָס מיינט פּון דער אומקלאַרקייט פּון די וואַקאַלן
פאַרן אַקצענט, קומען אונזערע צרות מיטן ייִדישן אויסלייג
פּון באַ-, פאַר-, אַנט-, פאַר וועלכע מיר האָבן באַדאַרפט
קעמפּן אַזוי לאַנג אַנשטאַט די אַלטהאַדישע בע-, פּער-,
ענט-.

לויט די אויבגעבראַכטע כּללים ווערט אויס זידוש,
וואָס די פאַרשיידענע פּאַרמען קעפּאר, קיפּאר און
קופּאר זיינען באַמת די וואַקלדיקע אויסלייגעכצן פּון
אונזער אַלגעמיינ-ייִדישן קאַפּויער, וואָס מיינט מיט די
פּים אַרויף און מיטן קאַפּ אַרצפּ, און דאַן אין פּסיכישן
זיינען: פּאַרקערט, צעערייַט, ווי צום ביישפּיל אין אויסדרוק
„משה קאַפּויער“.

אַ פּאַראַלעל צו דער געדאַנקען-אַנטוויקלונג אין טייַטש
פּון וואָרט געפּינען מיר אין אוקראַינישן do гори ногоми
מיט די פּים אַרויף, בוכשטעבלעך: צום פאַרן מיט די פּים—
פּונקט ווי אין מה"ד האָט bor געמיינט: באַרג, די הייך.
מערקווערדיק, וואָס גלייך ווי אין זאַקסיש-רייטש מיינט гор
(אין Porscheune) בוידעם פּון אַ שייַער, אַקוראַט אַזוי
מיינט ropa אין אוקראַיניש אי באַרג אין בוידעם¹.

(אין דעם ענגלישן topsy-turvy האָבן מיר אַן אַבסאַ-
לוצן פּאַראַלעל צו דעם באַגריף פּון קאַפּויער: מיטן קאַפּ
אַרונטער; להיפּך צום נאַטירלעכן מצב; אין אַ צעטומלטן
צושטאַנד).

ביי גליקל האַמיל, אויסנאַבע קויפּמאַן ז' 77 האָב
איך געפּונען דעם זאַץ: „מיין גאַט ווען איך נאָך דראַן גי-
דענק שטיינן מיר מיין האַר צו בערג“ דאָס מיינט: שטעלן
מיר זיך די האַר קאַפּויר.

1 אייך אין ייִדיש זאָגט מען אין אנדערע געגנטן (למשל האַמליער)
פאַרג אַנשטאַט „בוידעם“ [מ. ה.].

אין דייטש איז דאָס אַ געוויינטלעכער אויסדרוק, וואָס
איז הונדערטער יאָרן אַלט. דו"ב I, 1504 — 1505 גיט די
ציטאַטן:

Berg. 4. In diesem allgemeinen Sinne
verbindet sich auch berg mit Praepositionen,
um das höher Liegende oder Stehende, das
hinauf und empor auszudrücken.

אַט זיינען עטלעכע פון די ביישפילן וואָס דו"ב
ברענגט:

stunden mir die har zu berge an meinem
laibe, Hiob [Luther] 4, 15.

... dasz ihm alle seine haar gen berg
giengen. Boccacio, Strassburg 1519, 2, 136a.

Welches so greulich wer, dasz eim[=einem]
wildem schwein die har gen berg solten ste-
hen. Fischart, Bienenkorb 1586, 174a.

ווי מען קען זען פון די ציטאַטן, איז דער אויסדרוק
גען בערג אידענטיש אין דייטש מיט דעם אויסדרוק צו
בערג.

דאָס הייסט, אַז אין אַלטיידיש האָט מען געקענט
זאָגן אָן אונטערשייד צו בערג און גען בערג (?), ווי
אין דייטש), צוריק און גען ריק (אונזער קעריק,
קאַריק), צופאַר און גען, קען פאַר (אונזער קאַפּויער).
דאָס ברענגט אונז צו אַוואָרט, וואָס איז געווען אַרע-
טעניש פאַר אַ פּאַר פון אונזערע שפּראַכלער: ז. רייען אין ווין
„זרצמאטיק פון דער יידישער שפּראַך“ I, 1920, ז' 90—91
זאָגט: דיאַלעקטיש איז אויך דער דומפער וועלאַר קאַנשטאַט
דעם אַפּריקאַט צ אין דעם ליטווישן קריק, קאַריק אַנשטאַט
צוריק (פּג"ל אַקעאַן מיט Ozean, קיטר מיט צעזאַר א"אַנד).
ניש יעדע פאַרקערטע מעאַרעמע איז ריכטיק.

אויב עס איז אַפילו אמת אַז k פאַרבייט זיך אויף
אַ z (c), איז פון דעם ניש געדרונגען, אַז אַ z (c) פאַרבייט
זיך אַף אַ k און פון דייטשן וואָרט צוריק קען ווערן אויף
יידיש קריק, קאַריק. אָבער דאָס ועלפיקע חורט איבער נאָך
אים מ. מיועס אין Die jiddische Sprache, 1924, ז' 64:

„Z in deutschen Worten bleibt im jd. fast überall unverändert, teilweise Ausnahme: zu-rück=kyrick“.

אלע אונזערע פאָרמען קאַריק, קעריק, קיריק
און קריק וויינען פאַראַלעלן צו די פאַרמען קאַפּויר,
קיפּאר, קעפּאר אַזוויי און זיי קומען פון קען ריק=
דאָס הייסט פון דער מה"ד פאַרמע gen-rücke.

אין לעקסערס מה"ד ווערטערבוך געפינען מיר פאַר,
שיידנע אנדערע פאַרבינדונגען מיט ריק ווי
überücke, hinter-rücke, berücke, אחוץ אונזער באַקאַנטן צוריק.

און אין IV Schweizerisches Idiotikon, 1508—
1509 געפינען מיר bor, רויס, די הייד, געוויינטלעך אין פאַר=
מעלע פאַרבינדונגען מיט פּרעפּאָזיציעס:

enbor stan למשל; empor=in Bor (b
אין דער הייד, דיבאָם, קאַפּויער (וועגן האַר);

mir gand schier alle haar zuo bor (c

דאָס הייסט: מען קען זיך אויסדריקן וועגן האַר
צופאַר אַדער עמפּאר = אנטפּאר (וואָס בייט זיך אין
אונזער מאַנסקריפט מיט קאַפּויר). גראַד אַזוי האָט מען
באַשיימפערלעך געזאָגט אין אַלט־ייִדיש אי צוריק אי
קאַ-ריק (קאַ = קען = גען). און ווירקלעך, ביי
שאַרע, Althochdeutsches Wörterbuch שטייט בפּירוש:
gagan, kagan... mhd. gegen, gein, gên, md.
kegen, kegin, kein=z u, nach... hin, entgegen
gegenüber.

מיט אַנדערע ווערטער, קען מיינט דאָס ועלביקע
וואָס צו.

ווי מען קען זען פון דעם, וויינען די חקירות וועגן
אַ פּאָנעטישן איבערבייט פון z (c) און k לחלוטין איבעריק
און ווי געזאָגט אומבאַרעכטיקט.

צו ז' 27: אייפּעמיוס.

פּ"י 31 = פּירט a 6.

„דו די לויט ניש זנין דו זייטט נאט אונז הבשט דיון
קול בישפון אָבער אין דער אויסגאַבע נומער 3 לייענען

מיר: „דו דיא לייט ניט זעלין זאגן דוא בישט באק און האשט דיא קוואל בישאפין“ (ו' ג' שורה 34), און אין די צוויי איבערדרוקן פון לעמבערג (נומער 4, 5) שטייט „אין באק“, און ווערט צוויי אויך איבערזעצט אַ ווייטל ווייטער, כאַטש ס'איז „נאט“ אין ביידע עלטערע נוסחאות, אין מאַנוס-קריפט און אין פירט.

דער עלטסטער מקור פון דעם אייפעמיסטישן אויס-דרוק „באק“, וואָס מיר איז באַקאַנט, איז פסקים ווענעציע 1519: „זא האבט איר מער ווען בוק וואר מוכט ווען איר האבט אונרעכט צו וועגא ניברויכט און הש"י האט ניכומן מאן זול רעכט טון זו האבט איר יא מער ווען בוק וואר מוכט“ (דאָס מיינט: צוויי האָט איר מער איידער נאָט פאַרמאַנט—אַדער: קען באַווייזן, איז אימשיטאַנד —, ווייל איר האָט נעטאַן אומרעכט און הש"י האָט געבאַטן מען זאָל רעכט טון, צוויי האָט איר דאָך מער איידער נאָט פאַרמאַנט) — זע ריווקינד: יידיש אין העברעאישע דרוקן ביזן ת"ח 1648, זאַמער' פּנקס, I ז' 31.

צוויי האָט נאָך אליעזר בן שמואל הלוי (געלעבט אין דער ערשטער העלפט פון 14טן יאָרהונדערט) אָנגעוואָנט אין זיין צוואה: „ואפילו אל תופירו שם שמים לבטלה לומר בל"א גו"ט“ (ישראל אברהם'ס, צוואות גאוני ישראל, פילדלפּיא, תרפ"ו ח"ב, 213). די קריסטן אין דייטשלאַנד פלעגן אויך צוויי זאָגן. זע דו"ב II 202 — 203, און לעקסער I, 321: Bock's — genitiv von boc, euphemistisch für gote s=nhd. potz (potztausend!).

ביי די פעלקער וואָס ריידן ענגליש איז „לא תשא את שם ה'" וייער שטרענג אָפּגעהיט, אָבער... עס נלוסט זיך דאָך, נו, מאַכט מען אַ שפּיצל, מען הייבט אָן דאָס וואָרט ווי נעהעריק און מע פאַרענדיקט עסן ניט מיר ניט דיר ניט: By Golly, by gosh, by gorrah, by Gad, by gum(=God); (Gol) Darnit (=God damn it! נאָט, פאַרפּלוך עס).

יודא א. יאָפּע.

אין מיין ארטיקל האָבן זיך אַריינגענומעט עטלעכע
נרייזן וואָס באַדאַרפן פאַרריכט צו ווערן.

ו' 3, הערה 3, I באַדאַרף שטיין: פּראָג 1724.

ו' 3, הערה 3, III באַדאַרף שטיין: וואַרשע 1850.
ווייטער אַ ביסל: „געזען אויך געדרוקט אין „ספירת העומר“,
מעץ 1766“.

ו' 7, שורה 27, ס'שטייט: „געשטאַרבן 1096“; ס'דאַרף
שטיין: „געשטאַרבן פאַר 1096“.

ו' 8, שורה 12, ס'שטייט „מחורים“ ס'דאַרף שטיין:
„מחורים“.

ו' 9, שורה 10, ס'שטייט: „ו' 350“, ס'דאַרף שטיין:
„ו' 550“.

ו' 18, שורה 3 פון אונטן, ס'שטייט: „[a 3]“, ס'דאַרף
שטיין: „[b 3]“.

צו ו' 36, שורה 29, „לעשמירא“ איז אין פירט [ו' b9]
פאַרנרייזט. ס'דאַרף זיין „לעמירא“ — אות. אַזוי שטייט
טאַקע אין קרובע אַמסטרעדאַם 1671, פּראָנקפורט 1709 און
אין אַלע איבעריקע. אין בראַנטשטיגל, האַנוי 1626, פּרק
לח, זייט קב"ח, ווערט ציטירט און איבערגעזעצט אַזוי:
„אין אַקדמות שטייט (הקם עלמא יחידאי באתא קלילה דלית
בה משווא). דו איז שייטש ער הוט אויף נריכט די וועלט
אַליין מיט איינס אות איין גרינגש דו ניט אן אים איז איין
משוונג דאז איז די הא“.

יצחק ריווקינד.

